

Міністерство освіти та науки України
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СУПРОВОДУ ПІД ЧАС
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Здобувачки II року навчання
групи СРМ-1-24-1.4з
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Кравченко Євгенії Василівни

Науковий керівник:
Лютий Вадим Петрович,
кандидат педагогічних наук, доцент

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Кравченко Є. В. – Впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Магістерська робота за спеціальністю 231 «Соціальна робота» за освітньою програмою 231.00.01 «Соціальна робота». – Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, Київ, 2025.

Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання є важливим інструментом забезпечення участі дітей з особливими освітніми потребами в освітньому процесі. У роботі досліджено процес її впровадження в місті Києві, де послугу вперше почали надавати через механізм соціального замовлення. Визначено основні труднощі реалізації супроводу та запропоновано напрями вдосконалення підготовки спеціалістів для підвищення ефективності послуги в умовах інклюзивного навчання.

Ключові слова: інклюзивне навчання; особливі освітні потреби; соціальна послуга супроводу; асистент дитини; державний стандарт.

SUMMARY

Kravchenko E. V. – Introduction of social services support during inclusive education. – Qualification scientific work on the rights of manuscript.

Master's thesis in the specialty 231 «Social Work» under the educational program 231.00.01 «Social Work» – Faculty of Psychology, Social Work, and Special Education of the Kyiv Metropolitan University named after Boris Grinchenko, Kyiv, 2025.

Social support services during inclusive education are an important tool for ensuring the participation of children with special educational needs in the educational process. The work examines the process of its implementation in the city of Kyiv, where the service was first provided through the mechanism of social procurement. The main difficulties in implementing support are identified

and directions for improving the training of specialists to increase the effectiveness of the service in the context of inclusive education are proposed.

Keywords: inclusive education; special educational needs; social support service; child assistant; state standard.

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СУПРОВОДУ ПІД ЧАС ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	9
1.1 Методологічні засади впровадження соціальної послуги «Супровід під час інклюзивного навчання»	9
1.2. Нормативні умови організації надання соціальної послуги «Супровід під час інклюзивного навчання».....	26
Висновки до першого розділу	42
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СУПРОВОДУ ПІД ЧАС ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В М. КИЇВ	44
2.1. Методологія дослідження впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання в м. Києві	44
2.2. Результати дослідження впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання в м. Києві	56
Висновки до другого розділу	81
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86
ДОДАТКИ	91

Перелік умовних скорочень

1. ЗУ – Закон України
2. КМУ – Кабінет Міністрів України
3. КМДА – Київська міська державна адміністрація
4. КМЦСС – Київський міський центр соціальних служб
5. Мінсоцполітики – Міністерство соціальної політики України
6. СЖО – складні життєві обставини
7. ООП – Особливі освітні потреби
8. ООН – Організація Об'єднаних Націй
9. ІРЦ – Інклюзивно-ресурсний центр
10. МОН – Міністерство освіти та науки України
11. ІПР – Індивідуальна програма розвитку

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання є надзвичайно важливою через зростання кількості дітей з інвалідністю в Україні. Вона спрямована на забезпечення повної участі дітей з особливими освітніми потребами у навчальному процесі відповідно до законодавства. Державний стандарт цієї послуги включає допомогу в пересуванні, самообслуговуванні, комунікації та орієнтації. Важливу роль відіграють асистент учня, рівень підготовки яких впливає на ефективність їх роботи. Для якісного впровадження послуги необхідні сучасні методики та врахування особливостей кожної дитини.

Дослідження, що стосуються цієї теми, активно ведуться в Україні вітчизняними науковцями, такими як К. Беленок (2023), І. Терюханова (2023), О. Кравченко (2020), М. Данилюк і М. Дмитришин (2023), Н. Заєркова (2016), А. О. Трейтяк (2016), Н. Ярмола (2023), Л. Крилошанська, В. Ундір (2021), Т. Томаля (2018). та інших. Вони охоплюють адаптацію навчальних програм, роль соціальних послуг, проблеми матеріально-технічного забезпечення, безбар'єрного середовища та подолання соціальної стигматизації.

Розгляд різних аспектів соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання дозволяє зробити висновок, що проблема її впровадження та ефективності є недостатньо дослідженою. Багато питань, пов'язаних із реальним функціонуванням послуги, зокрема організаційні труднощі та ефективність її роботи, залишаються невирішеними. Таким чином, сама соціальна послуга супроводу потребує більш глибокого вивчення для досягнення її оптимального впровадження та покращення результативності в умовах інклюзивної освіти.

Об'єкт дослідження – процес впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання.

Предмет дослідження – особливості впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання в місті Києві.

Мета дослідження - розкрити особливості впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання в місті Києві та обґрунтувати рекомендації щодо удосконалення діяльності Київського міського центру соціальних служб, спрямованої на забезпечення цього процесу.

Завдання дослідження:

1. Розкрити методологічні засади впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання
2. Дослідити нормативні умови організації надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання.
3. Виявити специфіку та основні проблеми процесу впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання в місті Києві.
4. Розробити рекомендації щодо удосконалення діяльності Київського міського центру соціальних служб, спрямованої на забезпечення цього процесу.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс загальнонаукових та емпіричних методів: теоретичний аналіз наукової літератури та нормативно-правових актів для з'ясування стану розробленості проблеми; анкетування та тестування слухачів курсів (на етапах до та після навчання) для оцінки динаміки сформованості професійних компетентностей; фокус-групове дослідження з практикуючими асистентами для виявлення організаційних бар'єрів та викликів у їхній діяльності; опитування батьків дітей з ООП для визначення доступності та якості отриманої послуги. Обробку кількісних даних здійснено за допомогою методів математичної статистики (парний t-критерій Ст'юдента) з використанням пакету прикладних програм IBM SPSS Statistics 27.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження було апробовано у матеріалах написаних та опублікованих у рамках наступних

конференцій: X Міжнародна науково-практична конференція: «An integrated approach to science modernization: methods, models and multidisciplinary» (17.10.2025; Вінниця, Україна – Відень, Австрія); IX Міжнародна науково-практична конференція «An integrated approach to science modernization: methods, models and multidisciplinary» (21.03.2025; Вінниця, Україна – Відень, Австрія).

Публікації за результатами дослідження. Результати дослідження було висвітлено у наступних публікаціях:

1. Кравченко Є. В. Підготовка асистентів дитини до надання соціальної послуги супровід під час інклюзивного навчання. *Грааль Науки*. 2025. № 57. С. 363-366.

2. Кравченко Є. В. Унікальність Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання. *Грааль Науки*. 2025. № 50. С. 369-376.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (37 найменувань) та сім додатків. Загальний обсяг роботи становить 115 сторінок, із них – 80 сторінок основного тексту. Роботу ілюстровано одинадцятьма таблицями та чотирма рисунками.

РОЗДІЛ 1

УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СУПРОВОДУ ПІД ЧАС ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

1.1. Методологічні засади впровадження соціальної послуги «Супровід під час інклюзивного навчання»

Історично ставлення до осіб з інвалідністю, а також до їх освіти, зазнавало трансформацій. Трансформації самі по собі відображають еволюцію суспільного усвідомлення прав людини та принципів соціальної справедливості. Тривалий час домінувала медична модель інвалідності, яка розглядала інвалідність як індивідуальний дефект, або «хворобу», що потребує лікування чи корекції. У межах моделі увага зосереджувалася на діагнозі, функціональних обмеженнях та необхідності «нормалізації» особи для її інтеграції у суспільство.

Кардинальні зміни у розумінні інвалідності відбулися з утвердженням соціальної моделі, яка перенесла акцент з індивідуальних обмежень на суспільні бар'єри. Соціальна модель постулює, що інвалідність є результатом взаємодії між людьми з порушеннями здоров'я та бар'єрами, створеними ставленням до людей і навколишнім середовищем, які перешкоджають повній та ефективній участі особи у житті суспільства нарівні з іншими [14].

Сучасний підхід до інвалідності та освіти ґрунтується на біо-психо-соціальній моделі, яка є інтегративною та визнає складну взаємодію між біологічними, психологічними та соціальними факторами. Підхід, закріплений у Міжнародній класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я (МКФ) Всесвітньої організації охорони здоров'я, розглядає здоров'я та інвалідність як динамічну взаємодію між станом здоров'я людини та її контекстуальними факторами (чинниками навколишнього середовища та особистими чинниками) [34].

У табл. 1.1 проведено порівняння основних моделей освіти для дітей з особливими освітніми потребами.

Таблиця 1.1

Порівняння основних моделей освіти для дітей з особливими освітніми
потребами

Характеристика	Сегрегація	Інтеграція	Інклюзія
Основний фокус	Дефект особистості, необхідність лікування	Пристосування особи до існуючої системи	Зміна системи для задоволення потреб кожної особи
Місце навчання	Спеціалізовані заклади	Загальноосвітні заклади (фізичне включення)	Загальноосвітні заклади (повна участь та адаптація середовища)
Мета	Надання спеціальної освіти	Наближення до норми, соціальна адаптація	Повна участь, реалізація потенціалу, визнання різноманіття
Відповідальність	Спеціальні педагоги, медичні працівники	Дитина з ООП пристосовується до школи	Школа та суспільство відповідальні за створення умов
Результат	Ізоляція, стигматизація	Часткове включення, можлива відмова від навчання	Соціальна інтеграція, розвиток толерантності, підвищення якості освіти

Розуміння еволюції підходів до інвалідності та освіти є фундаментальним для усвідомлення методологічних засад впровадження соціальної послуги супроводу. Фундаментальні зміни у підходах до інвалідності та освіти заклали основу для міжнародних правових актів, які гарантують право на освіту для всіх, незалежно від їх індивідуальних особливостей.

Діти є різноманітними за своїми фізичними, психологічними та соціальними характеристиками, і далеко не всі мають однакові стартові умови для навчання. Частина дітей народжується з порушеннями розвитку, інші набувають обмежень здоров'я упродовж життя. Проте це жодним чином не може бути підставою для обмеження їх права на освіту чи виключення з навчального процесу. Освіта виступає як фундаментальне право і одночасно як потужний інструмент соціальної інтеграції та розвитку особистості. У доповіді Засенка та Прохоренко (2020) наголошується, що Україна реорганізовує освітню систему для забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей з особливими освітніми потребами, зокрема через

впровадження інклюзивного навчання та корекційно-розвивального супроводу, що відповідає принципам Нової української школи (Кабінет Міністрів України, 2016) [9; 27]. Цей перехід від сегрегованої до інклюзивної моделі відображає прогресивне розуміння освітніх потреб та прав.

Освіта є тією рушійною силою, що дає змогу дитині відчувати ритм життя та здобути безцінний досвід, який стане у пригоді в майбутньому дорослому світі. За словами О. О. Кравченко [16], прагнення до забезпечення доступності школи для кожного не є новою ідеєю, проте справжній поворотний момент у розвитку освітньої парадигми настає тоді, коли суспільство здатне запропонувати й реалізувати механізми гнучкого реагування на запити дітей з порушеннями здоров'я, фізичного чи інтелектуального розвитку. Це свідчить про зміну парадигми від адаптації дитини до системи до адаптації системи до потреб дитини

На підтвердження стратегічного курсу держави, у червні 2024 року Кабінет Міністрів України затвердив Національну стратегію розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та операційний план заходів з її реалізації на 2024-2026 роки. Нормативні документи визначають стратегічні напрями державної політики у сфері інклюзивної освіти, спрямовані на забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їх особливих освітніх потреб.

Одним із ключових завдань Стратегії є реалізація права дітей з особливими освітніми потребами на повноцінну та якісну освіту, що передбачає адаптацію освітнього процесу до індивідуальних потреб кожного здобувача освіти, формування життєвих компетентностей та всебічний розвиток особистості дитини. Стратегія акцентує увагу на необхідності створення безбар'єрного освітнього середовища, що сприяє соціальній інтеграції та толерантності в суспільстві.

Згідно з операційним планом заходів на 2024–2026 роки, передбачено внесення змін до нормативно-правових актів з питань освіти для уніфікації понятійного апарату стосовно інклюзивного навчання, а також проведення

аналізу та підготовку відповідних змін до законодавства. Описані кроки спрямовані на забезпечення системного підходу до впровадження інклюзивної освіти в Україні [28]. Відповідно заходи відображають комплексний підхід до розбудови інклюзивної системи, що охоплює як нормативно-правове регулювання, так і практичні механізми реалізації.

На законодавчому рівні в Україні, Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року визначає інклюзивне навчання як систему освітніх послуг, що гарантуються державою і ґрунтуються на принципах недискримінації, врахування людської багатоманітності, ефективного залучення та включення всіх учасників освітнього процесу [24]. Подібне навчання передбачає створення інклюзивного освітнього середовища – сукупності умов, способів і засобів реалізації права здобувачів освіти на спільне навчання з урахуванням їх індивідуальних потреб і можливостей. Важливим елементом інклюзивної практики є індивідуальна програма розвитку (ІПР), що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами. ІПР розробляється мультидисциплінарною командою фахівців за обов'язкового залучення батьків, і містить перелік необхідних психолого-педагогічних та корекційних послуг.

Відповідно до законодавства, особою з особливими освітніми потребами (ООП) вважається та, що потребує додаткової тимчасової або постійної підтримки в освітньому процесі. У цьому контексті інклюзивна освіта не лише формує сприятливі умови для таких дітей, а й сприяє інтеграції всіх здобувачів освіти у спільне середовище, з урахуванням їх здібностей, інтересів та можливостей [24]. Таким чином, інклюзія є не лише моделлю навчання, а й філософією освітнього процесу, що охоплює всіх його учасників.

Принципи інклюзії, викладені в нормативно-правових актах, включають: відсутність дискримінації, визнання права кожного на освіту, визнання унікальності кожної дитини, толерантність як основу соціального співіснування. Додатково інклюзивні цінності охоплюють поняття

різноманітності, рівності, справедливості, участі, взаємопідтримки та спільності [24]. Перелік принципів відображає системний підхід до інклюзії, що виходить за межі простої інтеграції.

Як зазначає Т. С. Томаля [32], сучасна нормативно-правова база інклюзивної освіти в Україні, включаючи закони, підзаконні акти, методичні рекомендації та міжнародні документи, що ратифіковані Україною, формує цілісну основу для її реалізації. У своїй статті автор підкреслює, що одним із ключових чинників ефективного впровадження інклюзії є узгодженість нормативних підходів на рівні державної політики, освітньої практики та професійної підготовки педагогів. Твердження автора свідчить про необхідність цілісної та скоординованої державної політики, яка охоплює всі рівні освітнього процесу.

Світова практика демонструє, що інклюзивна освіта не лише можлива, а й надзвичайно ефективна за умови належної державної підтримки, злагодженої міжвідомчої взаємодії, високого рівня підготовки фахівців та участі громадськості. Більшість країн світу визнає, що кожна дитина, незалежно від фізичного чи інтелектуального розвитку, має право на якісну освіту поруч із однолітками у звичайних навчальних закладах. Аналіз міжнародного досвіду є важливою методологічною передумовою для формування ефективних моделей впровадження інклюзивного навчання в Україні.

Україна визнає важливість інклюзивної освіти як одного з основних напрямів реалізації прав людини та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. Протягом останніх років спостерігається поступове впровадження інклюзивного навчання в національну освітню систему, що відбувається в контексті орієнтації на європейські стандарти. Однак на шляху до повного впровадження інклюзії існують певні виклики – удосконалення нормативно-правової бази, покращення підготовки педагогічних кадрів, забезпечення необхідними ресурсами дітей з особливими освітніми потребами (ООП).

Водночас лише освітньої підтримки для таких дітей часто буває недостатньо. Оскільки багато сімей з дітьми з ООП стикаються з психологічними, соціальними та матеріальними труднощами, виникає необхідність у комплексному підході – зокрема через впровадження соціальних послуг, які забезпечують не лише навчання, а й повноцінну участь у суспільному житті. Саме інтеграція освітньої та соціальної підтримки є методологічною основою для забезпечення повноцінної інклюзії.

Навіть за наявності адаптованих освітніх програм та інклюзивного середовища, залишається категорія дітей, для яких фізичний доступ до освіти та участь у навчальному процесі ускладнені через індивідуальні бар'єри. Ситуація стосується потреби у допомозі з пересуванням, самообслуговуванням, комунікацією чи орієнтацією. У такому випадку суто освітніх механізмів (як-от робота асистента вчителя чи психолога) стає недостатньо. Для подолання не-освітніх, фізичних та комунікативних бар'єрів і виникає потреба в залученні інструментів соціальної роботи. Соціальні послуги покликані забезпечити можливість реалізації права на освіту, за допомогою надання підтримки там, де освітня система не має відповідних повноважень. Таким чином, послуга супроводу стає основним інструментом забезпечення фізичного та комунікативного доступу дитини до навчання.

Соціальні послуги є важливим елементом системи соціального захисту, покликаним забезпечити підтримку осіб та сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах і не здатні самотійно їх подолати. Згідно із Законом України «Про соціальні послуги» (редакція від 15.11.2024), «соціальні послуги - дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають». Класифікація соціальних послуг охоплює як за змістом (профілактичні, підтримувальні, відновлювальні), так і за строками надання (екстрені, постійні, тимчасові, одноразові), що дозволяє адаптувати допомогу до індивідуальних потреб отримувачів [26]. Це

демонструє гнучкість системи соціальних послуг та її здатність реагувати на різноманітні запити отримувачів.

Соціальні послуги поділяються на прості, комплексні (складні) та комплексні спеціалізовані, залежно від характеру потреб отримувачів і цілей надання [26]. У цьому контексті особливої уваги набуває надання соціального супроводу під час інклюзивного навчання, яке визнається однією з базових соціальних послуг, що підкреслює його фундаментальне значення для реалізації права на інклюзивну освіту.

Якщо розглядати поняття соціальної послуги супроводу у контексті забезпечення інклюзивного навчання, то можемо констатувати, що сам термін виходить за рамки простої допомоги в освітньому процесі. Супровід передбачає комплексну, багатоаспектну підтримку дитини з особливими освітніми потребами (ООП) та її родини, яка буде спрямована на подолання бар'єрів до навчання, соціалізації та повноцінної участі в житті громади.

У даному випадку мова йде про системну взаємодію різних фахівців, які координують свої дії для досягнення індивідуальних цілей розвитку дитини. Концептуалізація супроводу містить різні його форми, кожна з яких має свою специфіку та цільове призначення.

Виокремлюють декілька видів супроводу під час інклюзивного навчання, які відображають різноманіття потреб учнів та необхідність мультидисциплінарного підходу. До них належать:

1. Педагогічний супровід. Основним суб'єктом педагогічного супроводу виступає асистент вчителя, який працює у класі, та асистент дитини, якщо така потреба визначена Індивідуальною програмою розвитку. Роль асистента вчителя полягає у наданні підтримки педагогу у здійсненні освітнього процесу в інклюзивному класі, зокрема адаптації навчального матеріалу, підготовці дидактичних засобів, організації робочого місця учня з ООП та допомозі у взаємодії з однолітками.

На відміну від асистента вчителя, асистент дитини надає безпосередню індивідуальну допомогу учневі у пересуванні, самообслуговуванні,

комунікації, а також в орієнтації у просторі навчального середовища, що дозволяє дитині максимально автономно функціонувати в освітньому закладі [22]. Законодавство України, зокрема Закон України «Про повну загальну середню освіту», чітко розмежовує функції асистента вчителя та асистента дитини, підкреслюючи їх комплементарність у забезпеченні якісної освіти [25].

2. Психологічний супровід. Фахівець, психолог закладу освіти, забезпечує психологічну підтримку учнів з ООП, їх батьків та педагогів. Психологічний супровід включає проведення психологічної діагностики для виявлення сильних сторін та потреб дитини, розробку індивідуальних корекційно-розвиткових програм, надання психологічних консультацій та підтримку у подоланні емоційних та поведінкових труднощів. Психолог працює над формуванням позитивного психологічного клімату в класі, сприяючи прийняттю та взаєморозумінню між усіма учнями [30].

3. Соціально-педагогічний супровід. Соціальний педагог відіграє важливу роль у налагодженні ефективної взаємодії між родиною, школою та громадою. Послуга передбачає допомогу батькам у захисті прав дитини, інформування про доступні соціальні послуги та ресурси, а також підтримку у вирішенні соціальних проблем, які можуть впливати на освітній процес. Залучення соціального педагога допомагає забезпечити цілісний підхід до підтримки дитини, враховуючи її соціальне оточення та сімейні обставини [19].

4. Корекційно-розвитковий та реабілітаційний супровід. Цей вид супроводу надається фахівцями, логопедами, дефектологами, реабілітологами, ерготерапевтами, які працюють над корекцією та розвитком порушених функцій дитини. Залежно від індивідуальних потреб, сюди може включатися розвиток мовлення, вдосконалення рухових навичок, сенсорна інтеграція.

Відзначимо той факт, що корекційно-розвиткові послуги є частиною ІПР і спрямовані на подолання специфічних порушень, тоді як послуга

супроводу має ширше призначення і полягає у забезпеченні участі дитини у загальному освітньому процесі [5].

Відмінності супроводу від корекційно-розвиткових послуг є принциповими для розуміння функціоналу кожного напрямку. Соціальна послуга супроводу фокусується на забезпеченні участі дитини з ООП в інклюзивному освітньому середовищі, що включає допомогу в адаптації, організації навчальної діяльності, комунікації та соціалізації. Її мета – мінімізація бар'єрів, створення умов для рівного доступу до освіти та сприяння інтеграції.

Натомість, корекційно-розвиткові послуги спрямовані на компенсацію та подолання конкретних порушень розвитку, що впливають на пізнавальну, емоційно-вольову, рухову сфери дитини. Вони мають терапевтичний чи розвивальний характер і зазвичай надаються індивідуально або у малих групах фахівцями, які мають спеціальну освіту [35]. Послуга супроводу є більш інтегративною, підтримує поточну навчальну діяльність, а корекційні заняття виступають як спеціалізовані втручання.

Індивідуальна програма розвитку (ІПР) постає центральним інструментом у плануванні та координації всіх видів супроводу. ІПР – це документ, який відображає індивідуальні освітні потреби дитини з ООП та визначає комплекс додаткових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, що надаватимуться.

Розробляє ІПР команда психолого-педагогічного супроводу, до якої входять педагогічні працівники (вчитель класу, асистент вчителя), фахівці корекційно-розвиткових послуг (логопед, дефектолог, психолог), соціальний педагог, а також обов'язково залучаються батьки або законні представники дитини [17].

Процес розробки ІПР починається з комплексної оцінки розвитку дитини, яку проводить інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ). На основі висновку ІРЦ команда супроводу спільно з батьками формулює

індивідуальні цілі навчання та розвитку, визначає необхідні адаптації та модифікації освітнього середовища, а також перелік необхідних послуг.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (2019) деталізує процедуру складання, реалізації та періодичного перегляду ІПР [23]. Як правило, ІПР переглядається щонайменше двічі на рік (за потреби частіше) для оцінки прогресу дитини та внесення необхідних коректив. Такий підхід забезпечує гнучкість та індивідуалізацію освітнього процесу, дозволяючи максимально врахувати мінливі потреби та можливості дитини.

Загалом, якісно організована соціальна послуга супроводу, заснована на принципах індивідуалізації та міждисциплінарної взаємодії, є запорукою ефективного інклюзивного навчання та повноцінної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у суспільство.

Усі перераховані форми супроводу (педагогічний, психологічний, соціально-педагогічний та корекційно-розвитковий) є частиною роботи загальної команди психолого-педагогічного супроводу в закладі освіти, в той час як «соціальна послуга супроводу» (яка регламентована Державним стандартом №718) має чіткіше і вужче визначення. Вона не є парасольковим терміном і не охоплює всі чотири напрями, а є окремою базовою соціальною послугою. Послуга надається асистентом дитини (який має статус соціального робітника) і фокусується насамперед на подоланні бар'єрів доступу: допомозі у самообслуговуванні, пересуванні, комунікації та орієнтації. Таким чином, соціальна послуга діє паралельно та у взаємодії з іншими видами фахової підтримки (психологічною, педагогічною, корекційною), але не поглинає їх.

З 2020 року в Україні розпочато практичне впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання дітей з інвалідністю в межах пілотних проєктів, які реалізовувалися у таких містах, як Київ, Харків, Дніпро, Львів та інших регіонах. Проєкт був ініційований Міністерством

соціальної політики України спільно з Міністерством освіти і науки України та передбачав апробацію проєкту Державного стандарту супроводу в період з 17 лютого по 17 червня 2020 року [18]. Цей етап став важливим кроком на шляху від теоретичної розробки до практичної реалізації послуги.

До апробації були залучені 19 закладів, установ і організацій, серед яких – заклади соціального захисту населення, освітні установи та громадські організації з Вінницької, Дніпропетровської та Харківської областей. Надання послуги супроводу здійснювалося через призначення асистента дитини, який після оцінювання індивідуальних потреб дитини розробляв індивідуальний план супроводу та укладав договір з керівником закладу освіти та законними представниками дитини [18]. Такий підхід забезпечує індивідуалізацію супроводу та врахування унікальних потреб кожної дитини.

У межах дослідження доступу дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивної освіти у Львівській області було виявлено, що впровадження соціальної послуги супроводу є важливим чинником забезпечення ефективної інклюзії. Зокрема, зазначено, що наявність асистента дитини сприяє не лише академічному успіху, але й соціальній адаптації учнів з ООП. Однак дослідження також виявило низку викликів, серед яких – недостатня кількість кваліфікованих фахівців, обмежене фінансування та потреба в міжвідомчій координації між освітніми та соціальними службами [11]. Ці виклики підкреслюють необхідність подальшого вдосконалення системи для досягнення її максимальної ефективності.

Впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання в Україні, попри значні кроки вперед, супроводжується системними викликами, які потребують комплексних рішень. Ефективне подолання бар'єрів забезпечує сталий розвиток інклюзивної освіти та суспільства загалом. Дослідники та практики виокремлюють низку ключових проблем, які варто вирішувати для забезпечення повноцінної підтримки дітей з особливими освітніми потребами.

Однією з найбільш гострих проблем залишається кадрове забезпечення. Недостатня кількість фахівців, зокрема асистентів дитини, асистентів вчителя, практичних психологів, соціальних педагогів та корекційних педагогів, суттєво обмежує можливості надання якісного супроводу. Більше того, існуючі програми підготовки фахівців не завжди відповідають сучасним вимогам інклюзивної практики, бракує акценту на міждисциплінарній взаємодії та специфіці роботи з різними категоріями особливих освітніх потреб.

Вирішення проблеми вимагає розширення державного замовлення на підготовку фахівців, розробки та впровадження інноваційних освітніх програм, а також системи безперервного професійного розвитку, яка включає стажування, тренінги та супервізію. Так, доктор педагогічних наук В. Засенко наголошує на критичній потребі у формуванні нового покоління фахівців, здатних працювати в умовах інклюзії, відзначаючи, що «якість інклюзивної освіти безпосередньо залежить від рівня підготовки педагогічних кадрів та їх готовності до роботи в умовах різноманітності учнів» [10].

Фінансове забезпечення є наступним значним викликом. Стабільність та достатність фінансування соціальної послуги супроводу напряму впливає на її доступність та якість. Часто місцеві бюджети не мають достатніх ресурсів для покриття потреб у повному обсязі, що призводить до обмеження кількості наданих послуг або зниження їх інтенсивності. Розробка прозорих механізмів формування тарифів на послуги, залучення додаткових джерел фінансування (наприклад, міжнародних грантів, благодійних фондів), а також оптимізація бюджетних видатків на місцевому рівні – ключові напрями для забезпечення стійкості системи.

За даними аналітичних звітів Національної Асамблеї людей з інвалідністю України, «недофінансування інклюзивної освіти та соціального супроводу залишається одним із головних чинників, що стримує її повноцінний розвиток у регіонах» [2].

Міжвідомча координація – проблема, що потребує негайного вирішення. Взаємодія між системою освіти, соціального захисту, охорони здоров'я та іншими відомствами часто залишається фрагментованою. Відсутність єдиної інформаційної системи та чітких протоколів взаємодії призводить до дублювання функцій, втрати інформації та зниження ефективності підтримки дитини та її родини.

Створення єдиної електронної платформи для обміну даними, розробка міжвідомчих планів взаємодії та регулярні спільні навчання фахівців різних сфер допоможуть підвищити злагодженість роботи. Дослідження М. Нагорної підкреслюють, що «успішне впровадження інклюзивної освіти неможливе без ефективної взаємодії всіх зацікавлених сторін: освітніх закладів, соціальних служб, медичних установ та громадськості» [19].

Формування інклюзивної культури у суспільстві залишається довгостроковим, але надзвичайно важливим завданням. Подолання стереотипів, упереджень, дискримінації та стигматизації щодо осіб з інвалідністю вимагає широких інформаційних кампаній, освітніх програм для дорослих та дітей, а також активної ролі батьків та громадських організацій. Зміна суспільної свідомості є фундаментальною передумовою для справжнього інклюзивного суспільства, де різноманітність сприймається як цінність, а не як виклик.

Якісний соціальний супровід дітей з особливими освітніми потребами є не просто додатковою допомогою, а каталізатором соціальної інклюзії. Його значення виходить далеко за межі забезпечення академічного прогресу. Супровід сприяє розвитку життєво важливих соціальних навичок, таких як комунікація, співпраця, вирішення конфліктів, що є необхідними для успішної взаємодії в суспільстві. Він підтримує формування самостійності та адаптивних здібностей дитини, дозволяючи почуватися більш впевнено та контролювати власне життя.

Завдяки індивідуалізованій підтримці, діти з ООП можуть розвивати позитивну самооцінку, долаючи відчуття неповноцінності, що часто виникає в умовах неінклюзивного середовища. Успішна соціалізація, до якої веде якісний супровід, означає не лише інтеграцію в шкільний колектив, а й повноцінну участь у житті громади, доступ до дозвілля, спорту, культурних заходів. Асистент дитини, наприклад, допомагає не лише на уроках, але й під час перерв, позакласних заходів, що є критично важливим для формування соціальних зв'язків [35].

Роль соціальної послуги супроводу також гармонійно вписується у глобальний контекст Цілей сталого розвитку ООН (ЦСР). Зокрема, ЦСР 4: Якісна освіта передбачає забезпечення «всеохоплюючої та справедливої якісної освіти та заохочення можливостей навчання впродовж життя для всіх» [37].

Соціальна послуга супроводу є безпосереднім інструментом реалізації цієї Цілі, оскільки вона усуває бар'єри для доступу до освіти для вразливих груп населення, зокрема дітей з інвалідністю. Вона сприяє не лише фізичній, а й соціальній та педагогічній інклюзії, забезпечуючи рівні можливості для навчання та розвитку кожного. Дослідження ЮНЕСКО, зокрема Global Education Monitoring Report 2020, підкреслюють, що інклюзія є наріжним каменем досягнення Цілей сталого розвитку, адже вона передбачає врахування потреб усіх учнів, незалежно від їх особливостей [33]. Забезпечення супроводу допомагає створити освітні системи, які відповідають принципу «усі означає усі», сприяючи не лише індивідуальному розвитку, а й формуванню більш справедливих, толерантних та стійких суспільств.

У табл. 1.2 наведено основні аспекти викликів та шляхів подолання у впровадженні соціальної послуги супроводу.

Отже, соціальна послуга супроводу виступає не лише як допоміжний елемент, а як фундаментальний інструмент для реалізації права на якісну

інклюзивну освіту та досягнення соціальної справедливості. Її системне та комплексне впровадження є необхідним для побудови суспільства, яке поважає різноманіття та забезпечує рівні можливості для кожного.

Таблиця 1.2

Ключові аспекти викликів та шляхів подолання у впровадженні соціальної
послуги супроводу

Виклик	Суть проблеми	Шляхи подолання та перспективи
Кадрове забезпечення	Недостатня кількість, невідповідність програм підготовки	Розширення підготовки, інноваційні програми, безперервний професійний розвиток
Фінансове забезпечення	Обмеженість ресурсів, нестабільність фінансування	Прозорі тарифи, залучення додаткових джерел, оптимізація видатків
Міжвідомча координація	Фрагментація взаємодії, відсутність єдиної системи	Єдина інформаційна платформа, міжвідомчі протоколи, спільні навчання
Інклюзивна культура	Стереотипи, стигматизація, упередження	Інформаційні кампанії, освітні програми, активна роль громади

Результати апробації та досліджень свідчать про необхідність системного підходу до впровадження соціальної послуги супроводу, що включає підготовку кадрів, розробку методичних рекомендацій та забезпечення стійкого фінансування. Також важливою є взаємодія між закладами освіти, соціальними службами та громадськими організаціями для створення ефективної моделі підтримки дітей з ООП. Це підкреслює комплексний характер проблеми та необхідність співробітництва.

Надзвичайно важливим для ефективного впровадження інклюзивного навчання є законодавче закріплення основоположних термінів, що розкривають його зміст і забезпечують єдине трактування на практиці. Зокрема, в офіційних нормативно-правових документах чітко визначено такі поняття, як: «особа з особливими освітніми потребами», «індивідуальна освітня траєкторія», «індивідуальна програма розвитку», «індивідуальний навчальний план», «інклюзивне освітнє середовище», «розумне пристосування», «універсальний дизайн у сфері освіти». Саме через

унормування цієї термінології створюються передумови для побудови системи освіти, орієнтованої на потреби кожної дитини, з урахуванням її можливостей, здібностей і особливостей розвитку [13].

Кульмінацією розвитку нормативно-правового забезпечення соціальної підтримки дітей з особливими освітніми потребами стало затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання, затвердженого наказом Міністерства соціальної політики України від 23 грудня 2021 року № 718 [22]. У цьому документі закріплено ключові положення щодо забезпечення повної участі отримувача соціальної послуги в освітньому процесі. Зокрема, передбачено надання допомоги у пересуванні, самообслуговуванні, комунікації, а також в орієнтації у просторі навчального середовища. Це створює умови для максимальної автономії дитини та сприяє її включенню в освітнє середовище на засадах рівності. Затвердження стандарту є вирішальним кроком до уніфікації та гарантування якості надання послуги на всій території України.

Унікальність цього Державного стандарту полягає в його комплексному та міждисциплінарному підході до надання соціальної послуги супроводу в інклюзивному навчанні. Як зазначено в дослідженні (Є. В. Кравченко [15]), він є першим документом в українському контексті, який системно поєднує соціальні, освітні та правозахисні аспекти підтримки дитини в інклюзивному середовищі. Стандарт не лише конкретизує функціонал супроводу, а й закріплює роль соціального робітника як ключової фігури в команді супроводу, що координує взаємодію між учасниками освітнього процесу та забезпечує індивідуальний підхід до кожної дитини. Такий формат дозволяє реалізувати право дитини на повну участь в освіті не декларативно, а через чітко прописані механізми підтримки.

Аналіз вищезазначених концептуальних моделей та нормативних документів дозволяє чітко визначити методологічні засади, на яких ґрунтується соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання:

1. Біо-психо-соціальна модель інвалідності. На відміну від медичної моделі, послуга фокусується не на «дефекті» дитини, а на усуненні бар'єрів середовища (фізичних, комунікативних, соціальних).

2. Правозахисний підхід. Послуга розглядається не як благодійність, а як інструмент реалізації гарантованого державою права дитини на освіту.

3. Принцип інтеграції соціальної та освітньої систем. Визнання того, що освітні механізми (асистент вчителя) не можуть вирішити не-освітні проблеми (самообслуговування, пересування), що вимагає залучення інструментів соціальної політики.

4. Міждисциплінарний командний підхід. Послуга супроводу (асистент дитини) є окремим, але інтегрованим елементом у загальну команду психолого-педагогічного супроводу закладу (педагоги, психологи, корекційні фахівці).

Таким чином, в Україні поступово формується цілісна модель соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання, яка поєднує міжнародні стандарти із врахуванням національного контексту. Соціальні послуги в цій моделі відіграють ключову роль як інструмент реалізації прав дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти та повноцінну участь у суспільному житті. Ця модель відображає сучасні підходи до інклюзії, де освіта розглядається не тільки як академічний процес, а як шлях до повної соціальної інтеграції та самореалізації особистості.

Підсумовуючи вищезазначене, методологічні засади впровадження послуги супроводу ґрунтуються на чіткому розмежуванні та водночас інтеграції освітніх і соціальних підходів.

1. Сутність інклюзивної освіти полягає у трансформації освітньої системи для задоволення потреб кожної особи, ґрунтуючись на принципах недискримінації, врахування багатоманітності та створення адаптованого освітнього середовища.

2. Бар'єри, що вимагають впровадження саме соціальної послуги – це ті, що не долаються суто освітніми механізмами, зокрема потреби дитини у

допомозі з пересуванням, самообслуговуванням, комунікацією та орієнтацією.

3. Метою послуги є забезпечення повної участі дитини в освітньому процесі, а завданнями – надання прямої індивідуальної допомоги у подоланні цих фізичних та комунікативних бар'єрів.

4. Суб'єктом надання є асистент дитини (який має статус соціального робітника), що діє як виконавець базової соціальної послуги у тісній взаємодії з командою психолого-педагогічного супроводу закладу (асистентом вчителя, психологом, педагогами).

5. Форми надання послуги є індивідуальними, визначаються індивідуальним планом супроводу (розробленим на основі ІПР) і діють паралельно з іншими формами підтримки, такими як педагогічний, психологічний та корекційно-розвитковий супровід.

6. На основі проведеного аналізу, необхідними умовами для ефективного впровадження послуги (окрім нормативних) є вирішення проблеми кадрового дефіциту, забезпечення стабільного фінансування, побудова дієвої міжвідомчої координації та формування інклюзивної культури в суспільстві.

1.2. Нормативні умови організації надання соціальної послуги

«Супровід під час інклюзивного навчання»

Права дитини на освіту з індивідуальними потребами закріплено у Конституції та спеціальних законах України. Закон України «Про освіту» (2017) гарантує недискримінаційний доступ до освіти і визначає інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, що базується на принципах рівного залучення всіх учасників навчання [33]. Нормами цього закону впроваджено вимоги щодо безбар'єрного середовища: зокрема, у ст. 20 передбачено, що будівлі та приміщення закладів освіти мають відповідати стандартам доступності з урахуванням принципів універсального дизайну [24, ст. 20].

Отже, Закон України «Про освіту» встановлює безумовне право на навчання для всіх дітей та задає законодавчі механізми для створення доступного освітнього середовища, яке враховує широкий спектр фізичних і когнітивних потреб учнів. Згідно з проєктом реформи Нової української школи й настановами науковців, універсальний дизайн має реалізовуватися не лише через доступність архітектури, а й через адаптацію педагогічного контенту під індивідуальні можливості дітей.

На законодавчому рівні формуються також організаційні засади інклюзивної освіти у школах. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020 рік) деталізує загальну середню школу як організаційну основу навчання дітей з ООП [25].

У частині другій статті 26 закону Кабінет Міністрів уповноважений затверджувати порядок організації інклюзивного навчання, що і було зроблено постановою № 957 [23]. Відповідно до чинної нормативної бази, здобуття загальної середньої освіти для учнів з особливими освітніми потребами може здійснюватися як у звичайних закладах освіти (через інклюзивні групи та класи), так і в інклюзивних ресурсних центрах.

Відповідно до аналізу Education Profiles, законодавчо передбачено, що навчання у звичайній школі забезпечується створенням інклюзивних або спеціальних груп та класів (стаття 20-1 закону «Про освіту» [24, ст. 20]), а інклюзивно-ресурсні центри надають додаткову психолого-педагогічну підтримку на основі індивідуальної програми розвитку [33]. Зазначений підхід уніфікує організаційні принципи: усі заклади загальної середньої освіти повинні створювати умови для навчання дітей з ООП, а інклюзивні центри координують психолого-педагогічний супровід.

Нормативне підґрунтя інтеграції соціальної підтримки із освітнім процесом створює Закон «Про соціальні послуги» (2019 року). Закон регламентує організацію соціальних сервісів для різних категорій громадян та закладає правові принципи соціального супроводу, що застосовуються і у сфері освіти [26].

На підставі закону Міністерством соціальної політики затверджено Державний стандарт соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання [22]. Документ визначає обсяг та порядок надання соціальних послуг учням з ООП, включно з процедурами комплексної оцінки потреб дитини і розроблення індивідуального плану соціальної підтримки. Стандарт зобов'язує соціальних працівників і психологів взаємодіяти зі школою та інклюзивно-ресурсним центром при організації таких послуг. Зокрема, після оцінювання потреб складено індивідуальну програму соціальної підтримки (індивідуальний план) разом із батьками та іншими фахівцями.

Законом «Про соціальні послуги» визначено стандарти якості роботи соціальних сервісів: від конфіденційності до доступності, що уніфікує підходи до соціального супроводу учнів з ООП та доповнює діяльність закладів освіти. Отже, соціальні законодавчі акти створюють базу для стандартизації супутніх інклюзивному навчанню послуг, поєднуючи їх з освітнім процесом.

Основним нормативно-правовим актом, що конкретизує організацію інклюзивного навчання в школах, є постанова Кабінету Міністрів України №957 від 15 вересня 2021 року «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» [23]. Порядок визначає рівні підтримки учнів з особливими освітніми потребами, а також порядок взаємодії школи, батьків та інклюзивно-ресурсного центру.

У рамках Порядку встановлено п'ять рівнів підтримки, що відповідають різним ступеням освітніх труднощів і забезпечують диференційований обсяг допомоги. Навчальний заклад має створити команду психолого-педагогічного супроводу, яку очолює керівник школи або його заступник. До складу цієї команди залучаються, зокрема, фахівці інклюзивно-ресурсного центру, які проводили комплексну оцінку розвитку [23] учня. Завдяки такій міждисциплінарній структурі школа отримує можливість адаптувати освітній процес до індивідуальних потреб. Команда також фіксує рішення про підтримку.

Згідно з Порядком, учням з поодинокими труднощами надається підтримка першого рівня на підставі рішення шкільної команди або висновку ІРЦ [23]. Таке рішення оформлюється протоколом і ґрунтується на письмовій заяві батьків та результатах оцінки потреб. Якщо ж у висновку ІРЦ зазначено інший рівень підтримки, керівник формує інклюзивний клас з урахуванням ступеня порушень дитини. Таким чином, роль шкільної команди супроводу полягає у вчасному визначенні адекватного рівня допомоги і документальному підтвердженні цього рішення.

Важливим положенням Порядку №957 є запровадження індивідуальної програми розвитку (ІПР) для кожного учня з ООП. Команда супроводу зобов'язана протягом двох тижнів після початку навчання скласти ІПР за типовою формою, затвердженою додатком до Порядку [23]. Індивідуальна програма розвитку погоджується всіма членами команди супроводу і батьками дитини, після чого її затверджує керівник школи. У ній фіксуються освітні цілі, форми та засоби підтримки для конкретного учня. ІПР переглядається принаймні двічі на рік і повинна враховуватися педагогами під час навчання в інклюзивному класі [23]. Запровадження індивідуальної програми розвитку створює формальний зв'язок між виявленими потребами дитини та структурою навчального плану. У поєднанні з вимогами освітніх стандартів індивідуальна програма розвитку слугує гарантом прав учня на адаптовані умови та цілеспрямовану підтримку.

Нормативна база Порядку №957 передбачає чітке регламентування психологічно-корекційних занять. Згідно з документом, учням відповідно до їх рівня підтримки та індивідуальної програми розвитку надаються психолого-педагогічні і корекційно-розвиткові послуги (заняття) в індивідуальній або груповій формі [23]. Кількість дітей у групах (до восьми осіб) і тривалість занять визначаються з урахуванням віку та типу порушень. Графік занять складає керівник закладу, узгоджуючи його з розкладом класу, щоб уникнути перевантаження учня [23]. Зазначені положення Порядку забезпечують системність надання допомоги в процесі навчання. Висновки і

процедури, передбачені Порядком №957, формують цілісну модель інклюзивної підтримки: від аналізу потреб дитини до організації її освітнього простору.

Отже, Порядок №957 формує комплексний механізм освітньої та психолого-педагогічної підтримки, яка надається силами самого закладу освіти. Водночас для забезпечення по-справжньому цілісної допомоги дитині, особливо за наявності значних труднощів у самообслуговуванні, пересуванні чи комунікації, освітній компонент доповнюється соціальним. Саме для стандартизації такої допомоги, яка виходить за межі суто педагогічних завдань, була розроблена окрема нормативна база у сфері соціального захисту. Головну роль у регулюванні специфічної послуги супроводу відіграє Державний стандарт, затверджений Міністерством соціальної політики.

У наказі Міністерства соціальної політики України від 23 грудня 2021 р. №718 затверджено Державний стандарт соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання [8]. Документ визначає зміст, обсяг, умови та порядок надання соціальної послуги супроводу та встановлює показники її якості для всіх надавачів послуги [22]. Стандарт застосовується до дітей з особливими освітніми потребами у закладах дошкільної та загальної середньої освіти та передбачає моніторинг і контроль якості надання послуги. Нормативний акт набув чинності 4 лютого 2022 року.

Метою запровадження соціальної послуги супроводу є створення комфортного навчального середовища та забезпечення повноцінної участі дитини з інклюзивними потребами в освітньому процесі [22]. Надання соціальної послуги супроводу сприяє адаптації учня до колективу та полегшує його соціалізацію.

Соціальний робітник (асистент учня) надає дитині допомогу в процесі самообслуговування, пересування, прийняття їжі та встановленні комунікації з однолітками й педагогами [22]. Окрім того, фахівець контролює стан здоров'я дитини та за необхідності надає медичні чи психологічні послуги.

Змістовними елементами змісту послуги під час інклюзивного навчання є [21]:

- допомогу дитині в особистому самообслуговуванні (гігієна, прийом їжі та ін.);
- підтримку у спілкуванні та налагодженні контактів дитини з учасниками освітнього процесу;
- організацію харчування дитини та сприяння у прийнятті їжі;
- допомогу під час пересування дитини та орієнтацію в шкільному просторі;
- спостереження за станом здоров'я дитини та допомогу під час медичних процедур (наприклад, прийом ліків);
- супровід дитини на заняттях у гуртках, секціях, клубах, культурно-освітніх та спортивно-оздоровчих заходах;
- допомогу під час ігрової та рухової діяльності (особливо для дошкільнят);
- організацію денного відпочинку (сну) у закладах дошкільної освіти.

Перелічені заходи обираються індивідуально з урахуванням потреб конкретної дитини і фіксуються в індивідуальному плані супроводу. Соціальна послуга надається безоплатно, за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів.

Надавати соціальну послугу супроводу можуть як державні та комунальні установи, так і недержавні організації. Передбачено створення мережі надавачів у державному/комунальному секторі з одночасним залученням недержавних суб'єктів (через соціальне замовлення, державно-приватне партнерство, конкурси соціальних проєктів тощо) [20]. До цього відносяться центри надання соціальних послуг, територіальні центри соціального обслуговування населення, дитячі будинки-інтернати, а також громадські організації й благодійні фонди.

Експерти наголошують, що громадські об'єднання мають активніше включатися до організації соціальних послуг супроводу інклюзивного

навчання. Для дітей з інвалідністю та особливими освітніми потребами соціальні служби можуть також залучати волонтерів і соціальних працівників, які пройшли відповідне навчання.

Організація надання послуги супроводу передбачає кілька етапів. Зазвичай одним із батьків чи законних представників подається заява із копією висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини (від ІРЦ), у якій зазначено потребу у супроводі. Затвердження надання послуги здійснює місцевий орган соціального захисту населення (або сам надавач у недержавному секторі) за результатом розгляду звернення. Після прийняття позитивного рішення проводиться оціночна зустріч соціального працівника з дитиною, батьками та залученими фахівцями (включно із представниками ІРЦ і педагогами), щоб виявити індивідуальні потреби отримувача.

На основі отриманих результатів складається індивідуальний план соціальної адаптації (супроводу) та укладається письмовий договір про надання соціальної послуги [31]. Індивідуальний план є основою для надання супроводу, він враховує вікові та медико-педагогічні особливості дитини. За стандартом, план має бути розроблений соціальним працівником (за участю асистента дитини, батьків і керівника закладу освіти) та затверджений не пізніше 5 робочих днів з моменту оцінювання.

Договором з надавачем соціальних послуг фіксуються права й обов'язки сторін. Безпосередньо виконання функцій супроводу покладається на соціального працівника або асистента учня, який мав пройти спеціальну підготовку згідно з програмою, затвердженою Мінсоцполітики. Водночас стандарт чітко окреслює, які завдання не входять до обов'язків соціального працівника під час інклюзивного навчання, зберігаючи розмежування соціальної та освітньої ролей. Наприклад, до його обов'язків не входить розробка навчального плану, оцінювання академічних досягнень учня, ведення уроків чи виконання завдань, що є прямою компетенцією вчителя та асистента вчителя.

Усі надавачі послуги підлягають системі моніторингу та контролю якості. У документі встановлено як кількісні, так і якісні індикатори ефективності супроводу (наприклад, кількість скарг, задоволеність отримувачів, адресність і своєчасність надання). Таким чином, що Державний стандарт визначає єдині вимоги до змісту і організації послуги супроводу під час інклюзивного навчання, інтегруючи соціальні й освітні заходи для підтримки учнів з особливими освітніми потребами.

Отже, Державний стандарт чітко окреслює зміст та якісні показники самої послуги супроводу. Проте, для того щоб система запрацювала на практиці, не менш важливим є нормативне врегулювання процедури її ініціювання та призначення. Зокрема, важливим є чітке визначення, хто саме має право на таку підтримку, який орган приймає рішення про її надання і на підставі яких документів. Ключова роль у відповіді на ці питання належить інклюзивно-ресурсним центрам, які проводять первинну оцінку потреб дитини.

Надалі розглянемо механізми ініціювання та умови призначення послуги. Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ) є ключовим елементом системи інклюзивної освіти та соціального супроводу дітей з ООП. Центр здійснює комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини та її потреб. Така оцінка проводиться за зверненням батьків і має на меті визначення особливих освітніх і соціальних потреб дитини. На підставі результатів оцінки ІРЦ формує висновок, у якому зазначає рекомендації щодо необхідного рівня підтримки дитини. Відповідно до чинних норм, саме фахівці ІРЦ встановлюють рівень підтримки (від I до V) для кожної дитини.

Для отримання послуги «асистента дитини» як соціальної підтримки необхідною є наявність у висновку ІРЦ III-го або вищого рівня підтримки. Згідно з новими правилами, на третьому рівні (помірного ступеня труднощів) дитині може бути наданий асистент-учня (супровідний педагог або соціальний працівник). На четвертому і п'ятому рівнях (тяжкого та найтяжчого ступеня порушень) наявність супроводу передбачається

обов'язково. Іншими словами, соціальна послуга супроводу (асистент дитини) призначається лише тим дітям, чиї потреби за оцінкою ІРЦ належать до третього чи вище рівня підтримки. Інформація про рівень підтримки у висновку ІРЦ є ключовою умовою появи цієї послуги (як зазначає МОН, допуск асистента до освітнього процесу відбувається «разом з висновком ІРЦ»).

Підставою для призначення послуги супроводу є поєднання двох документів: висновку ІРЦ про комплексну оцінку дитини та заяви одного з батьків (законних представників). Міністерство освіти офіційно вказує, що до освітнього процесу допускається асистент дитини лише за наявності «заяви одного з батьків щодо допуску асистента дитини до освітнього процесу разом з висновком ІРЦ». Це означає, що батьки самостійно звертаються до ІРЦ для оцінки дитини, отримують відповідний висновок із визначеним рівнем підтримки, а потім подають до закладу освіти заяву з цим висновком для організації соціальної послуги. Відповідність документів є обов'язковою умовою – без офіційного висновку ІРЦ послуга супроводу (асистент дитини) не призначається.

У табл. 1.3 розглянуто критерії та нормативні підстави для призначення соціальності послуги «Супровід під час інклюзивного навчання».

Таблиця 1.3

Критерії та нормативні підстави для призначення соціальності послуги
«Супровід під час інклюзивного навчання»

Критерій	Опис і нормативне підґрунтя
Рівень підтримки для призначення	Необхідно визначення III рівня підтримки або вище.
Необхідні документи	Заява одного з батьків дитини та висновок ІРЦ про потреби дитини.
Виконавець послуги	Соціальний робітник (асистент дитини) згідно з Законом «Про соціальні послуги».
Джерело фінансування	Місцевий бюджет; надання послуги здійснюється за кошти місцевих органів влади.
Орган, що приймає рішення	Структурний підрозділ із соціального захисту населення.

Як бачимо, поява послуги залежить від висновку ІРЦ про рівень підтримки та офіційної заяви батьків. Саме ІРЦ визначає цей рівень підтримки (III–V), після чого соціальна послуга може бути призначена.

Органи соціального захисту населення беруть на себе роль розпорядника та фінансиста послуги супроводу. Згідно з Державним стандартом, послугу супроводу надає соціальний робітник після офіційного «рішення структурного підрозділу з питань соціального захисту населення про надання соціальної послуги». Іншими словами, уповноважені місцеві служби соціального захисту приймають рішення про призначення послуги на підставі наданих документів (заяви та висновку ІРЦ) і офіційно повідомляють надавача послуги про необхідність її надання.

Фінансування асистента дитини здійснюється за рахунок місцевого бюджету (як передбачено Законом «Про соціальні послуги»), оскільки його діяльність є соціальною послугою. Таким чином, органи соціального захисту організовують весь процес соціального супроводу: від перевірки документів і ухвалення рішення до виділення коштів та координації роботи соціального працівника.

Загалом механізм ініціювання послуги виглядає так: батьки звертаються до ІРЦ, проходять комплексну оцінку, отримують висновок з визначеним рівнем підтримки. Якщо рівень підтримки – третій чи вище, батьки з відповідною заявою звертаються до служби соціального захисту або до освітнього закладу, після чого уповноважений орган соціального захисту оформлює призначення послуги.

У результаті соціальний робітник укладає договір з родиною й забезпечує щоденний супровід дитини в закладі освіти. Нормативно визначена та встановлена поетапна процедура гарантує, що соціальний супровід (асистента дитини) надається адресно, тільки тим учням, чії індивідуальні потреби були підтверджені ІРЦ, та відповідно до встановлених норм.

Після того, як послугу офіційно призначено на підставі висновку ІРЦ та заяви батьків, починається етап її практичного впровадження. Цей етап вимагає розробки детальної документації для узгодження дій усіх сторін та формалізації освітніх і соціальних цілей підтримки.

Робота школи, батьків та надавача послуги продовжується у напрямку формалізації підтримки в навчальному процесі. Команда психолого-педагогічного супроводу зобов'язана протягом двох тижнів із початку навчання скласти для дитини індивідуальну програму розвитку за типовою формою [23]. ІПР формулює освітні цілі на поточний рік, узгоджується всіма членами команди (педагогами, асистентом дитини, психологом тощо) та підписується одним із батьків. Директор закладу освіти затверджує програму, яка стає навчальним планом для дитини з урахуванням її особливостей.

На основі ІПР та висновку ІРЦ соціальний робітник або спеціально навчений підприємець (фізична особа-підприємець), що виконує роль асистента дитини, розробляє окремий індивідуальний план супроводу. Згідно з Державним стандартом соціальної послуги, індивідуальний план супроводу складається соціальним працівником за участі асистента та батьків, а також узгоджується із керівником закладу освіти [22]. У ньому конкретно прописані завдання асистента дитини у навчанні та дозвіллі, частота та форма взаємодії з учнями, а також заходи надання необхідних допоміжних сервісів. Такий план є невід'ємною частиною майбутнього договору і відображає індивідуальні потреби дитини.

Юридичне закріплення домовленостей відбувається через укладення письмового договору. Згідно зі стандартом, договір «укладається в письмовій формі між надавачем соціальних послуг та одним із батьків отримувача соціальної послуги». Він включає назву послуги, умови, строк дії та індивідуальний план надання послуги як невід'ємну частину документу [22]. Після офіційного оформлення сторони отримують по одному примірнику укладеного договору. Початок фактичного надання супроводу відбувається в приміщенні закладу освіти і триває протягом навчального року; іноді послугу

здійснюють і за межами школи під час виховних заходів [1]. Таким чином, оформлюється тристоронній механізм співпраці (сім'я – освітня установа – надавач послуги), який гарантує легальний початок роботи асистента дитини.

У повсякденній роботі в закладі освіти асистент дитини виконує функції, що забезпечують її повноцінне перебування в навчальному середовищі: допомагає в самообслуговуванні, підтримує комунікацію, організовує харчування, супроводжує під час пересування по школі та на дозвіллі [1].

Асистент спостерігає за станом здоров'я дитини і здійснює необхідні процедурні дії, забезпечує участь у гурткових заняттях та організовує відпочинок. Усі ці пункти обов'язків наведено у переліку стандарту роботи асистента. Надання зазначеної підтримки дозволяє дитині сконцентруватися на навчальному процесі, тоді як у закладі освіти підтримується інклюзивна атмосфера.

Успішне надання послуги залежить не лише від виконання прямих обов'язків асистентом, але й від ефективної координації та постійного моніторингу. Асистент дитини працює в тісному контакті з учителем та шкільним психологом і є «повноцінним членом команди психолого-педагогічного супроводу». Він передає інформацію про потреби та прогрес дитини іншим фахівцям, а педагог адаптує освітній процес за рекомендаціями команди. Водночас соціальний робітник чи психолог взаємодіє з ІРЦ, школою та іншими органами соціального захисту, координуючи надання допоміжних сервісів: медичної, реабілітаційної та психологічної підтримки, для учня. Синхронізація дій медичних, соціальних та освітніх служб забезпечує мультидисциплінарний підхід, «що забезпечує комплексний підхід до подолання складних обставин» та враховує інтереси всіх учасників процесу.

Для оцінки ефективності супроводу визначено чіткі критерії й індикатори. Згідно з Державним стандартом, моніторинг якості послуги передбачає як кількісні, так і якісні показники [22]. До кількісних відносять,

наприклад, кількість скарг надання послуги та їх розгляд, частку задоволених звернень, частоту перевірок якості та частку кваліфікованих працівників. Це дозволяє відстежувати статистичні результати та оперативно реагувати на проблеми.

Якісні індикатори зосереджені на конкретних результатах для дитини та родини: наявність адаптованих індивідуальних планів і карток оцінювання, індивідуальний підхід, рівень задоволеності послугою (зворотний зв'язок від родини та педагогів), своєчасність оформлення всіх документів і безбар'єрність інформації. Наприклад, кілька разів на рік проводиться опитування батьків і педагогів про прогрес дитини і якість послуги. Встановлені критерії (зосереджені на індивідуальному підході і результатах) дають змогу проконтролювати реальні зміни в освоєнні навчального матеріалу та соціалізації. Завдяки цьому забезпечується зворотний зв'язок: на підставі моніторингу вчасно коригують індивідуальні плани супроводу та вдосконалюють організацію послуги.

Таким чином, детальний аналіз алгоритму надання послуги, від моменту звернення до моніторингу ефективності, демонструє наявність чітко прописаних нормативних механізмів. Існування таких інструментів, як індивідуальні плани, договори та індикатори якості, свідчить про системний підхід держави до регулювання. Розглянуті процедури є складовими ширшої, комплексної нормативно-правової бази, яка загалом і створює умови для організації послуги супроводу в Україні.

В Україні сформовано вичерпну нормативно-правову основу для організації послуги супроводу під час інклюзивного навчання. Закон України «Про соціальні послуги» відніс цю послугу до переліку базових соціальних послуг, що гарантують підтримку дітям із ООП [6]. Постановою КМУ №587/2020 встановлено порядок організації надання усіх соціальних послуг, включаючи супровід під час навчання. Цей механізм узгоджує дії органів місцевої влади та закладів освіти для забезпечення заявлених потреб дітей із ООП. Також нормативно визначено, що послуга спрямована на забезпечення

повної й ефективної участі дитини в освітньому процесі [4], тобто надає комплексну підтримку в навчанні.

Класифікатор соціальних послуг (наказ Мінсоцполітики №429/2020) також передбачає «супровід під час інклюзивного навчання». Затверджений наприкінці 2021 року державний стандарт конкретизує зміст, обсяг, умови та порядок надання цієї послуги [6]. Він передбачає чіткі вимоги до надавачів та регламентує показники її якості. У стандарті зазначено, що він застосовується до дітей з ООП, які за висновком інклюзивно-ресурсного центру потребують супроводу. До того ж підкреслюється, що супровід надається дітям, які за висновками ІРЦ потребують його у закладах дошкільної та загальної середньої освіти. Таким чином, нормативна база покриває різні ланки інклюзивного середовища – від садочка до школи.

Важливо, що й інші закони враховують цю послугу. Наприклад, Закон «Про повну загальну середню освіту» (ст. 26 ч. 7) регламентує роль асистента дитини в інклюзивному класі [3]. Це міжгалузеве визначення підкреслює зв'язок соціальної та освітньої складових супроводу, що встановлює додаткові критерії для його реалізації.

Інструменти застосування нормативів теж визначені. Зокрема, один із батьків подає письмову заяву до органу соціального захисту за місцем проживання разом із висновком ІРЦ [22]. На основі цього документу визначають потребу дитини в супроводі і приймають рішення про надання послуги. Тобто узаконені і процедура звернення, і кваліфікаційні критерії персоналу. Зокрема, асистент дитини має бути соціальним працівником із відповідною сертифікацією. За відсутності штатного фонду надавачі соцслужб залучають асистентів за договорами, і в умовах воєнного стану для батьків запроваджено адаптаційні заходи, що ускладнюють дистанцію до класу.

Однак в реальній практиці Києва впровадження послуги відбувається поступово. У 2023–2024 роках Департамент соціальної та ветеранської політики КМДА через соціальне замовлення оголошував конкурси на

надання супроводу [7]. Було проведено п'ять конкурсів, але жодного разу не з'явилося пропозицій від надавачів. Лише повторні процедури 2024 року дозволили обрати виконавця. Варто зауважити, що раніше в Україні подібні послуги практично не надавалися, тому Київ став першим містом, де соціальне замовлення використали для організації надання соціальної послуги супровід під час інклюзивного навчання.

Першим столичним надавачем супроводу стало громадське об'єднання «Спілка Самаритян України. Київське об'єднання» [7]. З ним укладено договір соціального замовлення на надання послуги в навчальних закладах. Це відкрило практичну можливість для запуску супроводу: асистенти почали працювати в інклюзивних класах, а міждисциплінарні команди фахівців (соціальні, педагогічні, психолого-медичні) координують підтримку дитини.

Попри створення механізму замовлення, охоплення супроводом лишається обмеженим. За даними КМДА, на початок серпня 2024 року потреба у супроводі сягала близько 280 дітей з ООП, тоді як послугу отримали тільки 50 осіб [7]. Таким чином, близько 230 заявок залишаються незадоволеними. Зазначена невідповідність ілюструє, що навіть забезпечене нормативно соціальне замовлення не здатне покрити реальну потребу: виявилися значні організаційні бар'єри, через які правочинне впровадження затримується.

Одним із ключових викликів є брак підготовлених кадрів. Послуга супроводу вимагає соціального робітника (асистента дитини) з відповідною інклюзивною підготовкою, але таких фахівців вкрай мало. У багатьох регіонах через дефіцит кваліфікованих працівників значна частина соціальних робітників виїхала за кордон або пішла з освітньої сфери [29]. Відповідно, наявні асистенти працюють з надмірним навантаженням, а нові працівники залучаються повільніше, ніж зростає потреба. До того ж специфіка інклюзивної роботи вимагає від асистентів додаткових навичок соціальної адаптації та комунікації, які не формуються у стандартних навчальних програмах. В умовах браку підготовки це ще більше загострює

проблему дефіциту кадрів. Згідно з даними, низька оплата праці сприяє тому, що багато фахівців переходять у приватний сектор. Як наслідок, багато ІРЦ не можуть укомплектувати навіть мінімальні штатні пропозиції, а діти залишаються без належного супроводу.

Ще одним обмеженням є недостатнє фінансування. Зарплати асистентів та витрати на супровід покриваються переважно державними субвенціями й місцевими бюджетами. Під час криз ці джерела істотно скорочено, тому введення нових штатних одиниць затримується. Через це деякі громади звертаються до благодійних фондів і залучення батьківської допомоги для підтримки асистентів, але такі рішення нестабільні і не покривають усіх потреб. Крім того, брак коштів ускладнює закупівлю спеціального обладнання та методичних матеріалів, необхідних для якісного індивідуального супроводу.

Не менш важливою є проблема міжвідомчої координації. Надання соціального супроводу вимагає тісної взаємодії структур соціального захисту, закладів освіти та реабілітаційних центрів. Вказують, що ефективність супроводу можлива лише за умови спільної роботи усіх цих інституцій [12]. Наразі ж обмін інформацією між департаментами освіти і соціального захисту ускладнений бюрократичними перепонами: відсутні чіткі алгоритми взаємодії та обміну даними, що затримує своєчасну підготовку і реагування на потребу дитини.

Наведені факти свідчать, що нормативно-правова база для послуги супроводу є комплексною та деталізованою, однак її реалізація стримується низкою практичних перепон. Прийняті закони і стандарти чітко регламентують зміст і процедуру супроводу, але без вирішення кадрових, фінансових та організаційних питань ці норми залишаються декларативними. Ще бракує сталого моніторингу та індикаторів ефективності послуги; на сьогодні немає єдиного реєстру отримувачів супроводу, що ускладнює планування ресурсів.

Висновки до першого розділу

Аналіз методологічних засад упровадження соціальної послуги супроводу в системі інклюзивної освіти засвідчив глибоку еволюцію підходів до розуміння інвалідності та освітніх потреб дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Перехід від сегрегаційної та інтеграційної моделей до інклюзії як філософії рівності та участі відображає трансформацію суспільного бачення дитини з ООП – від об'єкта опіки до повноправного суб'єкта освітнього процесу. Біо-психо-соціальна модель дозволяє формувати освітнє середовище, яке враховує індивідуальні потреби кожної дитини, мінімізуючи бар'єри її участі в навчанні.

У результаті аналізу національної нормативно-правової бази встановлено, що інклюзивна освіта виступає не лише педагогічною, а передусім правовою категорією, яка гарантує кожній дитині право на доступ до якісної освіти без дискримінації. Законодавча система України (Конституція, закони «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про соціальні послуги») забезпечує нормативне регулювання надання соціальної послуги супроводу в інклюзивному освітньому середовищі. Державний стандарт соціальної послуги супроводу, затверджений наказом Мінсоцполітики №718, визначає її зміст, мету, обсяг і критерії якості, а Постанова КМУ №957 регламентує рівні підтримки та порядок організації інклюзивного навчання.

Утім, попри наявність деталізованого нормативного забезпечення, в практичній площині реалізація соціальної послуги супроводу в Україні, зокрема у місті Києві, наштовхується на низку системних перешкод. Аналіз практичного досвіду впровадження послуги (зокрема, дані КМДА) свідчить, що попит на послугу суттєво перевищує пропозицію, а її фактична доступність залишається обмеженою. Основними бар'єрами виступають дефіцит кваліфікованих фахівців (соціальних працівників, асистентів дитини), низький рівень оплати праці, відсутність належної системи професійної підготовки й підвищення кваліфікації кадрів, фрагментарне

фінансування з місцевих бюджетів, відсутність сталої міжвідомчої координації між освітніми, соціальними та медичними структурами.

Виявлено істотний розрив між законодавчими нормами та їх практичним втіленням, що перетворює гарантії доступу до соціальної послуги супроводу на переважно декларативні. Науково обґрунтованою видається потреба в подальшому дослідженні практичного виміру впровадження цієї послуги, зокрема в умовах великого міста як-от Київ. Комплексне емпіричне вивчення цього процесу дозволить виявити ключові бар'єри, оцінити ефективність уже реалізованих механізмів і сформулювати практичні рекомендації для вдосконалення моделі супроводу в інклюзивному освітньому середовищі.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СУПРОВОДУ ПІД ЧАС ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В М. КИЇВ

2.1. Методологія дослідження впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання в м. Києві

Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання є надзвичайно важливою через зростання кількості дітей з інвалідністю в Україні. Вона спрямована на забезпечення повної участі дітей з особливими освітніми потребами у навчальному процесі відповідно до законодавства. Державний стандарт цієї послуги включає допомогу в пересуванні, самообслуговуванні, комунікації та орієнтації. Важливу роль відіграють асистент учня, рівень підготовки яких впливає на ефективність їх роботи. Для якісного впровадження послуги необхідні сучасні методики та врахування особливостей кожної дитини.

Дослідження, що стосуються цієї теми, активно ведуться в Україні вітчизняними науковцями, такими як К. Беленок (2023), І. Терюханова (2023), О. Кравченко (2020), М. Данилюк і М. Дмитришин (2023), Н. Засеркова (2016), А. О. Трейтяк (2016), Н. Ярмола (2023), Л. Крилошанська, В. Ундір (2021), Т. Томаля (2018). та інших. Вони охоплюють адаптацію навчальних програм, роль соціальних послуг, проблеми матеріально-технічного забезпечення, безбар'єрного середовища та подолання соціальної стигматизації.

Розгляд різних аспектів соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання дозволяє зробити висновок, що проблема її впровадження та ефективності є недостатньо дослідженою. Багато питань, пов'язаних із реальним функціонуванням послуги, зокрема організаційні труднощі та ефективність її роботи, залишаються невирішеними. Таким чином, сама соціальна послуга супроводу потребує більш глибокого

вивчення для досягнення її оптимального впровадження та покращення результативності в умовах інклюзивної освіти.

Метою даного експериментального дослідження було розкрити особливості впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання в місті Києві та обґрунтувати рекомендації щодо удосконалення діяльності Київського міського центру соціальних служб, спрямованої на забезпечення цього процесу.

Реалізація поставленої мети передбачала вирішення наступних завдань:

- 1) оцінити результативність програми підготовки асистентів дитини, яку проводить КМЦСС;
- 2) визначити елементи системи підготовки, що потребують вдосконалення;
- 3) проаналізувати практичні труднощі та виклики, з якими стикаються асистенти дитини у своїй щоденній діяльності;
- 4) дослідити бар'єри та труднощі, з якими стикаються батьки дітей з ООП в процесі отримання послуги супроводу;
- 5) розробити рекомендації щодо удосконалення діяльності Київського міського центру соціальних служб, спрямованої на забезпечення цього процесу.

В ході емпіричного дослідження ключовими дослідницькими запитаннями були наступні:

- Яка результативність підготовки осіб для надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання?
- Які елементи системи підготовки асистентів дитини потребують вдосконалення для забезпечення ефективного супроводу?
- Які труднощі виникають у батьків дітей з особливими освітніми потребами в процесі отримання соціальної послуги супроводу?
- Якою є результативність та суб'єктивна оцінка впливу соціальної послуги супроводу на дитину та родину (з точки зору батьків)?

- Які виклики та потреби виникають у діяльності асистентів під час впровадження послуги супроводу та наскільки ефективною є їх професійна підготовка?

- Наскільки ефективною є взаємодія асистентів з ключовими учасниками інклюзивного процесу?

Теоретичний аналіз дозволив узагальнити основні підходи до розуміння соціальної послуги супроводу в системі інклюзивної освіти та визначити ключові чинники, що впливають на її ефективність. Як було обгрунтовано у підрозділі 1.1, біо-психо-соціальна модель інвалідності створює методологічне підґрунтя для формування освітнього середовища, яке враховує індивідуальні потреби дитини з ООП. Аналіз міжнародних і національних нормативних документів засвідчив, що право на інклюзивну освіту розглядається як правова гарантія, проте в реальній практиці спостерігається розрив між задекларованими нормами та їх упровадженням.

Методологічним фундаментом дослідження виступає правозахисний підхід до розуміння інвалідності. Він зміщує фокус з медичних обмежень дитини на аналіз соціальних, освітніх та інституційних бар'єрів, які перешкоджають реалізації її права на освіту. У межах підходу головними стають концепції «незалежного життя» та «нормалізації», що передбачають створення умов для повноцінної участі людини в житті громади. Відповідно, дизайн дослідження спрямований не стільки на вивчення особливостей дітей з ООП, скільки на аналіз ефективності соціальної послуги як інструменту подолання перешкод та забезпечення рівних можливостей. Всі виявлені в ході дослідження виклики та бар'єри (наприклад, брак фінансування, бюрократичні перешкоди, кадровий дефіцит) будуть аналізуватися не просто як організаційні проблеми, а як системні перепони, що перешкоджають реалізації гарантованого права дитини на освіту. Саме тому обрано стратегію, яка дозволяє дослідити досвід ключових учасників процесу – асистентів дитини та батьків, які виступають головними агентами змін в освітньому середовищі.

У ході проведеного дослідження було використано комплексний підхід, який охоплював як досвід асистентів учня, так і бачення батьків дітей з особливими освітніми потребами. Для систематизації процесу збору даних були визначені основні дослідницькі питання, індикатори, джерела інформації, методи оцінювання та діагностичні одиниці. Такий підхід дозволив врахувати різні перспективи професійну (асистенти) та батьківську (отримувачі послуги), а також забезпечив комплексність аналізу. Структура дослідження представлена у табл. 2.1 нижче.

Для досягнення поставленої мети було розроблено змішаний дизайн. Він поєднує кількісні та якісні методи збору й аналізу даних, що забезпечує всебічне вивчення проблеми.

Таблиця 2.1

Методологічна матриця дослідження: дослідницькі питання, індикатори, джерела інформації та методи оцінювання (асистенти та батьки, м. Київ)

Дослідницьке запитання	Індикатор	Джерела інформації	Метод оцінювання	Питання
Як асистенти оцінюють якість навчання, отриманого в КМЦСС?	Рівень задоволеності навчанням-Відповідність очікуванням	Асистенти дитини/учня	Анкетування	Очікування від навчання-Найбільш/найменш корисні теми Пропозиції щодо вдосконалення програми
Наскільки асистенти вважають ефективними отримані знання та навички і чи мають потребу в додатковому навчанні?	Відчуття практичної користі знань	Асистенти дитини/учня	Тестування знань до та після навчання	Відчуття готовності до роботи
Як асистенти оцінюють якість та ефективність навчання, отриманого в КМЦСС?	Рівень задоволеності навчанням Корисність отриманих знань/навичок для практики. Потреби у додатковому навчанні/темах	Асистенти дитини/учня).	Фокус-група	Очікування від навчання та їх виправданість Найбільш/найменш корисні теми Теми, яких бракувало.

Продовження табл. 2.1

Дослідницьке запитання	Індикатор	Джерела інформації	Метод оцінювання	Питання
Як асистенти оцінюють якість та ефективність навчання, отриманого в КМЦСС?	Відповідність навчання реальним викликам.			Відчуття готовності до роботи після навчання Пропозиції щодо покращення програми КМЦСС.
Яка специфіка практичної діяльності асистентів, з якими труднощами вони стикаються?	Коло обов'язків та їх відповідність нормативним документам Виклики та проблеми у щоденній роботі Типи труднощів (пов'язані з дитиною, організаційні).	Асистенти дитини/учня	Фокус-група	Опис типового робочого дня Основні труднощі/виклики (з прикладами) Відповідність прописаних та реальних обов'язків.
Наскільки ефективною є взаємодія асистентів з ключовими учасниками інклюзивного процесу?	Характер взаємодії з вчителями/вихователями, закладом Рівень підтримки та розуміння ролі асистента Взаємодія з батьками та іншими фахівцями Ефективність комунікації.	Асистенти дитини/учня	Фокус-група	Взаємодія з вчителями/вихователями та адміністрацією (підтримка, розуміння) Взаємодія з батьками Взаємодія з фахівцями ІРЦ (психолог, логопед, корекційний педагог) Фактори, що впливають на якість взаємодії.
Які існують системні перешкоди у впровадженні послуг супроводу та які є пропозиції щодо її покращення?	Виявлення бар'єрів на різних рівнях (місто, заклад, законодавство). Пропозиції щодо вдосконалення організації послуги Мотивація асистентів та їх бачення розвитку послуги.	Асистенти дитини/учня	Фокус-група	Системні проблеми, що перешкоджають послугі Ключові пропозиції щодо вдосконалення організації та надання послуги. Основна мотивація асистентів

Продовження табл. 2.1

Дослідницьке запитання	Індикатор	Джерела інформації	Метод оцінювання	Питання
Чи відчують асистенти потребу в додатковому навчанні?	Бажані форми навчання	Асистенти дитини/учня	Фокус-група	Потреба у додатковому навчанні після курсу Найбільш корисні формати (вебінари, майстер-класи, групи взаємодопомоги).
Хто і як інформує батьків про можливість отримання послуги супроводу?	Джерело інформації про послугу	Батьки дітей з ООП	Анкетування	Джерела інформації, способи інформування, зрозумілість
Наскільки доступним є процес оформлення послуги супроводу?	Оцінка складності; типові труднощі	Батьки дітей з ООП	Анкетування	Складність, труднощі, залучені установи
Наскільки послуга супроводу є важливою для батьків?	Суб'єктивна оцінка важливості послуги	Батьки дітей з ООП	Анкетування	Оцінка значущості, користь для дитини і родини
Який вплив має послуга супроводу на дитину?	Позитивні зміни в поведінці, навчанні, соціалізації	Батьки дітей з ООП	Анкетування	Зміни в поведінці, навчанні, соціалізації
Як послуга супроводу впливає на життя родини?	Зниження стресу, відчуття підтримки, зменшення навантаження	Батьки дітей з ООП	Анкетування	Рівень стресу, підтримка, навантаження
Які існують бар'єри у доступі до послуги супроводу в місті Києві?	Перешкоди в отриманні послуги	Батьки дітей з ООП	Анкетування	Труднощі доступу, потреби для покращення

Кількісний компонент, реалізований через анкетування та тестування, дозволив отримати об'єктивні дані щодо ефективності навчальної програми для асистентів та виявити загальні тенденції у процесі впровадження послуги. Якісний компонент складався з фокус-групи і був спрямований на глибоке розуміння суб'єктивного досвіду учасників, виявлення прихованих проблем та контекстуальних чинників, які впливають на якість послуги.

Поєднання методів дозволило не лише зафіксувати певні явища, а й пояснити їх природу.

У дослідженні застосовано комбінований підхід, що поєднав експериментальне та описове дослідження, спрямоване на оцінку процесу впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання. Експериментальна частина мала на меті оцінити ефективність підготовки асистентів дитини. Загалом у вибірку увійшли п'ять груп асистентів. Перші три групи проходили навчання без тестування, зосереджуючись на анкетуванні щодо очікувань, оцінки користі навчання та пропозицій щодо вдосконалення програми. Для четвертої та п'ятої груп було введено тестування знань «до» і «після» навчання, що дозволило об'єктивно виміряти рівень засвоєння знань і практичних навичок та зафіксувати динаміку навчальних результатів.

Дослідження проводилося у декілька послідовних етапів:

1. Підготовчий етап. Визначення цілей, завдань та методології, розробка інструментарію (анкет, тестів, гайду фокус-групи).
2. Збір даних «до» навчання. Проведення вхідного анкетування та тестування асистентів (групи 4 і 5) для визначення початкового рівня знань та очікувань.
3. Проведення навчання. Реалізація навчальної програми КМЦСС для 5 груп асистентів.
4. Збір даних «після» навчання. Проведення підсумкового анкетування та тестування асистентів для оцінки приросту знань та задоволеності курсом.
5. Збір якісних даних щодо досвіду надання послуги. Організація фокус-групи з асистентами на етапі їх практичної діяльності (після завершення навчання) для вивчення реального досвіду надання послуги та виявлення труднощів у роботі.
6. Опитування батьків щодо досвіду отримання послуги. Проведення окремого анкетування батьків (отримувачів послуги) на етапі її реалізації для

оцінки доступності процедури оформлення, якості надання та впливу супроводу на дитину.

7. Аналіз даних. Обробка кількісних (SPSS) та якісних даних, формулювання висновків

Експериментальною базою дослідження виступив Київський міський центр соціальних служб (КМЦСС), де в період з жовтня 2024 по березень 2025 року проходило навчання асистентів дитини, організоване у п'ятих навчальних групах. Для кожної групи обсяг курсу тривав 60 академічних годин.

У дослідженні було проведено роботу з двома різними вибірками:

1. Дослідження 1 (Оцінка підготовки асистентів). Вибірка складалася з осіб – слухачів навчальних курсів КМЦСС для асистентів дитини. Формування груп відбувалося у співпраці з ГО «Спілка Самаритян України Київське Об'єднання». Більшість учасників становили родичі дітей з ООП, які планували здійснювати супровід власних дітей, та інші працівники, що мали намір взяти участь у наданні цієї послуги.

2. Дослідження 2 (Оцінка послуги батьками). Вибірка складалася з 12 батьків, діти яких вже є отримувачами соціальної послуги супроводу в закладах освіти м. Києва

Обробка отриманих кількісних даних здійснювалася за допомогою програми IBM SPSS Statistics 27. SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) – це програмне забезпечення, що широко використовується в соціальних науках для статистичного аналізу даних. Його застосування у конкретному дослідженні дозволило провести аналіз результатів анкетування та тестування, виявити статистичні зв'язки та забезпечити надійність висновків.

Описове дослідження було спрямоване на оцінку як підсумків підготовки, так і особливостей практичної діяльності асистентів на початку їх професійного шляху. Для поглибленого якісного аналізу цього досвіду було проведено фокус-групи, які дозволили виявити конкретні труднощі в роботі,

оцінити взаємодію асистентів з учасниками інклюзивного процесу та зібрати пропозиції щодо вдосконалення програми.

Для отримання комплексної картини, окремим напрямом стало анкетування батьків дітей з особливими освітніми потребами. Метод дав змогу оцінити доступність, значущість та реальний вплив послуги на дитину і сім'ю з точки зору отримувачів, а також ідентифікувати бар'єри у її отриманні.

Завдяки застосуванню такого підходу було забезпечено всебічний аналіз практичної реалізації послуги супроводу в місті Києві, що дозволило:

- оцінити результативність підготовки асистентів та виявити складові навчального процесу, які потребують вдосконалення;
- визначити специфіку та виклики у практичній діяльності асистентів;
- виявити бар'єри та проблеми, з якими стикаються батьки під час оформлення та отримання послуги;
- сформулювати практичні рекомендації щодо підвищення ефективності роботи Київського міського центру соціальних служб у сфері супроводу дітей з ООП.

Таким чином, обрана методологія дослідження дозволила отримати емпірично обґрунтовані дані щодо організації, ефективності та потреб у розвитку соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання.

Для вирішення дослідницьких завдань було застосовано комплекс інструментів, який поєднав стандартизовані опитувальні форми, тестові завдання, методи якісного збору даних та аналіз адміністративної документації. Набір інструментів розроблено з урахуванням задач виявлення як ефективності підготовки асистентів, так і впливу послуги супроводу на дитину та сім'ю; кожен інструмент отримав чіткий опис індикаторів і процедури обробки даних.

Розроблені опитувальники містили вхідну й підсумкову форми для асистентів та окремий інструмент для батьків. Блоки анкет для асистентів дитини охоплювали питання щодо соціально-демографічних характеристик

учасників, їхній попередній досвід роботи, рівень поінформованості про нормативно-правову базу, очікування від програми, самооцінку готовності до виконання обов'язків і відкриті питання для пропозицій щодо вдосконалення.

Анкета для батьків фокусувалась на джерелах інформування про послугу, процедурах оформлення, бар'єрах доступу, суб'єктивній оцінці впливу супроводу на поведінку й навчання дитини, а також на зміні сімейного навантаження. Результати анкетування були піддані кількісному аналізу.

Контроль знань асистентів здійснювали через тестування «до/після», що охоплювало модулі: нормативні засади, принципи інклюзії, безпека й домедична допомога, практичні алгоритми взаємодії з учасниками освітнього процесу. Тест складався з питань різних типів (множинний вибір, ситуаційні кейси, короткі задачі) і проводився перед початком курсу, і негайно після завершення. Результати контролю знань аналогічно були піддані кількісному аналізу.

Якісну частину забезпечила фокус-група. Проведено одну фокус-групу з асистентами та представником адміністрації (8 учасників). Тематичні блоки склалися з оцінки навчальної програми, практичних викликів, механіки взаємодії з педагогами й батьками та пропозиції системних змін. Відбір учасників у фокус-групу відбувався за принципом добровільної згоди з-поміж слухачів курсу, які на момент проведення дослідження вже мали практичний досвід надання послуги супроводу та могли поділитися релевантними спостереженнями.

Тематичний аналіз базувався на доступних адміністративних та організаційних матеріалах КМЦСС і партнерських структур (реєстрах і внутрішніх документах), а також на узагальнених статистичних відомостях, доступних під час дослідження. Порівняння адміністративних даних і самозвітів допомогло виявити системні бар'єри на рівні адміністрування та координації послуги. Для збору анкет використовували електронні форми з шифруванням даних.

Якісні матеріали проаналізовано тематично і поєднано з кількісними показниками для формування інтерпретацій, які б відображали як загальні тренди, так і локальні відмінності.

Надалі табл. 2.2 є зведеною таблицею інструментів, які використовувалися у дослідженні.

Дослідження процесу впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання складалося з наступних етапів:

1. Підготовчий етап. На цьому етапі було визначено цілі та завдання дослідження, розроблено методики збору даних, сформульовано критерії включення та виключення учасників. Визначення груп асистентів дитини/учня здійснювалося у співпраці зі Спілкою Самаритян України, яка надала списки потенційних учасників Київському міському центру соціальних служб, де була створена база для подальшого відбору. На даному етапі також забезпечувалося дотримання етичних норм: конфіденційність та анонімність учасників, добровільність участі, мінімізація ризиків та забезпечення психологічного добробуту учасників.

Таблиця 2.2

Зведена таблиця інструментів

Інструмент	Ціль / індикатори	Спосіб обробки даних
Вхідна/вихідна анкети асистентів (див. Додаток А, Б)	Очікування, знання нормативної бази, самооцінка готовності	Описова статистика
Тестування (до/після) (див. Додаток В та Г)	Приріст знань за модулями: правові основи, домедична допомога, взаємодія	Парний t-test, розрахунок ефекту (Cohen's d)
Анкета батьків (див. Додаток Г)	Джерела інформації, доступність процедури, суб'єктивна значущість	Описові показники, порівняння частот і якісне групування
Фокус-групи асистентів (див. Додаток Д)	Практичні виклики, взаємодія із закладом, потреби в навчанні	Якісний тематичний аналіз і кодування

2. Збір даних до навчання. Проведено первинне анкетування асистентів з метою виявлення очікувань щодо навчання, професійних потреб та

пропозицій щодо вдосконалення програми. Результати цього етапу стали підставою для коригування програми навчання, що дозволило підвищити її практичну значущість та відповідність реальним умовам професійної діяльності асистентів.

3. Проведення навчання. Реалізовано навчальну програму для всіх груп асистентів. Для четвертої та п'ятої груп додатково було проведено тестування знань і практичних навичок «до» та «після» навчання, що забезпечило можливість об'єктивної оцінки ефективності навчального процесу та динаміки засвоєння знань.

4. Збір даних після навчання. Проведено підсумкове анкетування для всіх груп асистентів, яке дозволило оцінити рівень задоволеності навчанням, практичну користь отриманих знань та запропоновані напрямки удосконалення програми.

5. Збір даних під час практичної діяльності. Організовано фокус-групи з асистентами після певного періоду надання послуги супроводу. Це дозволило систематизувати інформацію про труднощі в роботі, особливості взаємодії з учасниками інклюзивного процесу, а також виявити пропозиції щодо оптимізації організації послуги.

6. Аналіз даних. Проведено інтегрований аналіз кількісних і якісних даних, включаючи порівняння результатів анкетування та тестування, а також аналіз даних фокус-груп. Для кількісної обробки застосовувалися методи математичної статистики, а для оцінки динаміки та ефективності навчання - порівняльний аналіз.

Проведення емпіричного дослідження ґрунтувалося на суворому дотриманні етичних принципів соціальної роботи та норм академічної доброчесності. Усі учасники були поінформовані про мету та процедури дослідження й надали добровільну інформовану згоду на участь. Було гарантовано повну конфіденційність та анонімність: отримані дані знеособлювалися на етапі обробки, а будь-яка персональна інформація не підлягала розголошенню. Формулювання питань в анкетах та під час

інтерв'ю було максимально коректним, щоб уникнути психологічного дискомфорту чи ретравматизації учасників, особливо при обговоренні чутливих аспектів, пов'язаних з вихованням дитини з ООП та професійними викликами.

Етичні стандарти передбачено на всіх етапах: інформована згода учасників, анонімізація даних, дотримання конфіденційності та уникнення ретравматизації під час інтерв'ю й опитувань. Дотримання державних стандартів соціальних послуг і принципів правозахисного підходу забезпечує відповідність емпіричної частини нормативному полю й підсилює практичну значущість висновків дослідження.

2.2. Результати дослідження впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання в м. Києві

Важливо зазначити, що асистенти дитини не мають права надавати послугу супроводу без проходження відповідного навчання. Відтак усі соціальні робітники, які брали участь у дослідженні, після завершення курсу отримали можливість здійснювати професійну діяльність. Це дозволяє використовувати їх дані для узагальненого аналізу, зокрема у розрізі гендерного розподілу соціальних робітників, що надають послугу супроводу. Такий підхід дає змогу окреслити певні тенденції у кадровому складі.

Дослідження результативності навчальних курсів проводилось на базі Київського міського центру соціальних служб. У рамках дослідження було проаналізовано результати вхідної (додаток А) та підсумкової анкет (додаток Б) п'яти навчальних груп, які пройшли підготовку соціальних робітників, що надають послугу супроводу під час інклюзивного навчання у КМЦСС у період із жовтня 2024 по березень 2025 року. Додатково враховано результати екзаменаційних листів іспиту у формі тестування (додаток В) у п'яти груп та попереднього тестування у двох із п'яти груп (Додаток Г).

Загалом було опрацьовано дані 66 соціальних робітників із п'яти різних груп, що становить 100% від генеральної сукупності учасників навчальних курсів за вказаний часовий проміжок.

Використання вхідної анкети на початковому етапі дослідження дозволило сформувати комплексне уявлення про учасників навчальних курсів до початку їх професійної підготовки. Анкета стала інструментом для збору даних про соціально-демографічні характеристики, попередній досвід, рівень обізнаності з нормативною базою та професійні очікування майбутніх асистентів. Перевага обраного підходу у дослідженні полягає у можливості створення вихідного зрізу знань і мотивації групи, що є відправною точкою для подальшої оцінки ефективності навчальної програми та динаміки змін у компетенціях слухачів.

Оскільки вибірка не є репрезентативною, а формувалася за принципом «за наявністю», детальний аналіз розподілу не є доцільним. Натомість, у табл. 2.3 представлено узагальнений соціально-демографічний портрет вибірки асистентів (N=66).

Таблиця 2.3

Соціально-демографічний портрет вибірки асистентів (N=66)

Характеристика	Категорія	Кількість (n)	Відсоток (%)
Стать	Жіноча	64	96,97%
	Чоловіча	2	3,03%
Вік	26-35	11	16,67%
	36-55	48	72,73%
	56+	7	10,6%
Зайнятість (1 рік)	Не мали можливості	37	56,06%
	Офіційне працевл.	13	19,70%
	Інше	16	24,24%
Статус	Родич дитини	50	75,76%
	Стороння особа	16	24,24%
Досвід з дітьми з ООП	Так	55	83,33%
	Ні	11	16,67%

Як видно з табл. 2.3, узагальнений портрет слухача курсу – це жінка (97%) віком від 36 до 55 років (73%), яка найчастіше є родичем дитини, яку

планує супроводжувати (76%), і не мала можливості працювати протягом останнього року (56%). Переважна більшість (83%) вже мала попередній досвід взаємодії з дітьми з ООП.

На рис. 2.1 відображено розподіл відповідей на запитання стосовно ознайомлення учасників Державним стандартом соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання.

Рівень обізнаності з Державним стандартом до початку навчання виявляє суттєву прогалину у знаннях майбутніх фахівців. Сумарно більше половини опитаних (53,03%) або вперше чули про документ, або мали про нього лише поверхове уявлення. Отримані дані прямо обґрунтовують необхідність та актуальність навчальної програми, оскільки навіть найбільш вмотивовані кандидати не володіють знаннями про нормативну основу, яка регулює їх діяльність, визначає зміст послуги та критерії її якості.

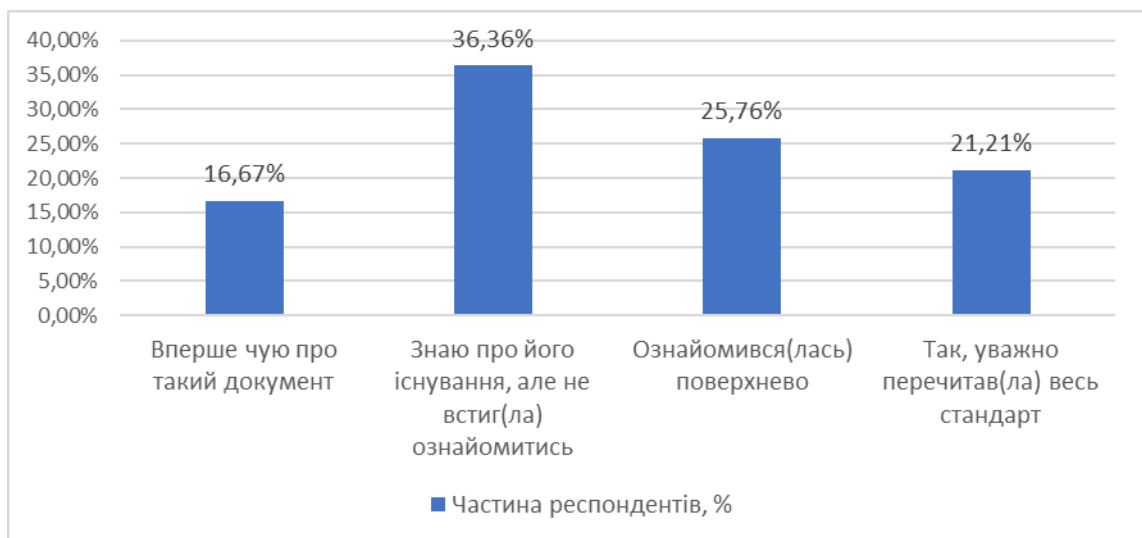

Рис. 2.1. Яка частина респондентів ознайомлена з Державним стандартом соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання (N=66)

Анкетування показало, що найбільш актуальною для учасників виявилася тема «Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання» (49 респондентів, 74,2%). Високий інтерес до цієї теми

пояснюється потребою в чіткому розумінні законодавчих основ, ключових понять та механізмів надання відповідної послуги.

Другою за значимістю учасники визначили тему «Організація надання соціальних послуг» (21 респондент, 31,8%), що свідчить про потребу у знаннях щодо практичних аспектів організації роботи. Майже третина опитаних (20 респондентів, 30,3%) відзначили актуальність теми «Поняття інвалідності, особливих освітніх потреб та інклюзивності».

Менш затребуваними виявилися теми «Турбота про себе та профілактика емоційного вигорання» (17 осіб, 25,8%), «Безпека та домедична допомога» (16 осіб, 24,2%), «Взаємодія з учасниками освітнього процесу» (12 осіб, 18,2%) та «Виклична поведінка та шляхи її подолання» (7 осіб, 10,6%).

Розподіл відповідей додатково відображено на рис. 2.2.

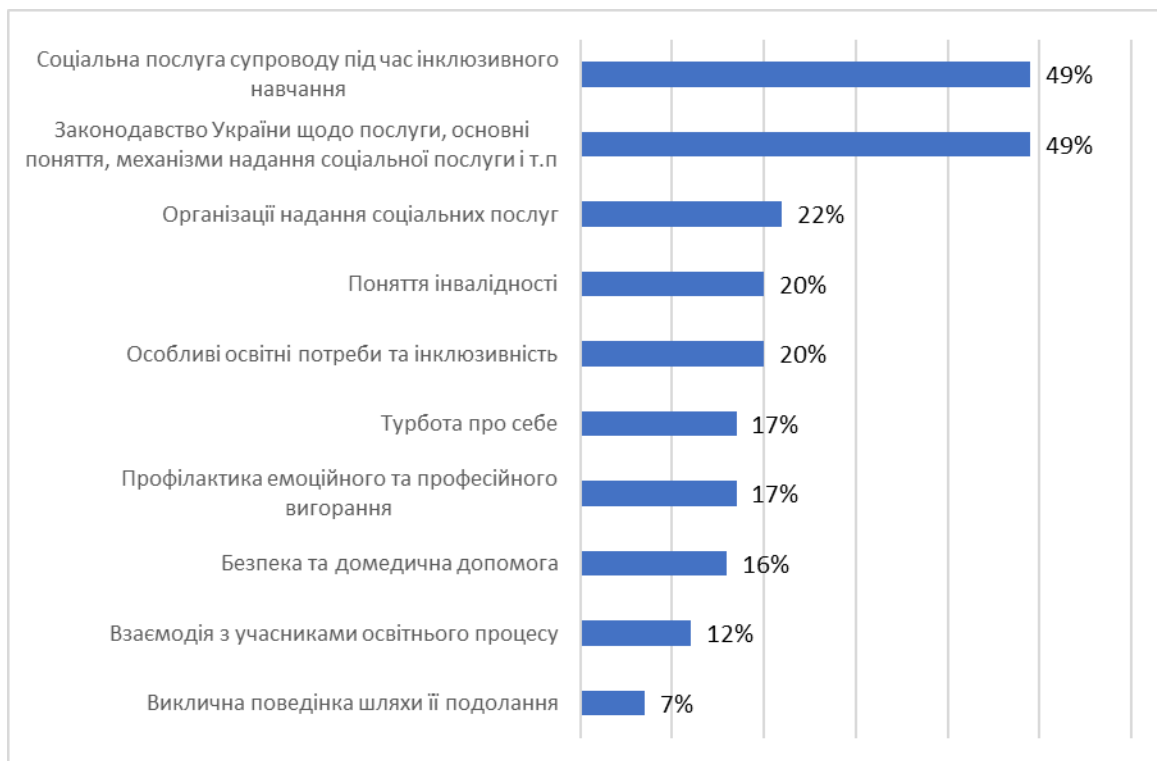

Рис. 2.2. Розподіл відповідей на запитання «Яка з тем навчання для Вас є найбільш актуальною?», % (N=66)

Отримані дані засвідчують, що для майбутніх асистентів ключовим є засвоєння нормативно-правових та організаційних аспектів надання соціальної послуги супроводу, тоді як питання особистої стійкості та

профілактики вигорання сприймаються менш пріоритетними, хоча також залишаються важливими для професійної діяльності.

Аналіз якісних відповідей учасників вхідної анкети дозволяє окреслити основні запити, з якими вони приходили на навчальні курси. Найчастіше респонденти цікавилися такими питаннями:

- функціональні обов'язки асистента дитини та вчителя в інклюзивному класі, особливості їх взаємодії;
- організація освітнього процесу для дітей з ООП, у тому числі можливості надання послуги супроводу в закладах позашкільної освіти;
- формування комунікативних навичок дітей з особливими освітніми потребами та взаємодія з однолітками;
- робота з викликовою поведінкою та агресивними проявами, підтримка концентрації уваги й мотивації дитини;
- питання соціально-правового забезпечення: порядок оформлення соціальної послуги, оплата праці асистента, врахування стажу в трудовій діяльності, правові гарантії батьків і дітей у школі;
- профілактика булінгу, створення безпечного середовища та надання психологічної підтримки дитині;
- турбота про власний психоемоційний стан асистента та профілактика професійного вигорання.

Усі ці аспекти були враховані у структурі навчальної програми, що забезпечило комплексне розкриття найбільш актуальних для учасників тем.

Узагальнюючи дані вхідного анкетування, можна визначити ключові особливості та проблеми на етапі підготовки фахівців. По-перше, послуга значною мірою забезпечується за рахунок внутрішнього ресурсу сімей (76% слухачів – родичі), а не ринку праці. По-друге, на навчання приходять здебільшого мотивовані жінки середнього віку, які повертаються на ринок праці. По-третє, головною проблемою є суттєва прогалина у знаннях: понад половина (53%) не знайомі з базовим Державним стандартом, що регулює їх діяльність. Результат підтверджує критичну необхідність навчального курсу.

Для вимірювання ефективності навчального курсу було проведено аналіз результатів підсумкового тестування, представленого у додатку В, яке складалося з 25 питань і охоплювало чотири ключові блоки знань.

Розглянемо окремо кожен з блоків:

1. Блок І. Основні засади організації надання соціальних послуг, в т.ч. послуг супроводу під час інклюзивного навчання. Блок фокусується на юридичній та етичній базі. Питання стосуються визначення супроводу як соціальної послуги, нормативних документів, що регулюють діяльність, а також абсолютну неприпустимість будь-яких форм насильства та вміння розпізнавати його ознаки.

Блок перевіряє, чи розуміє кандидат, що його робота – це не просто догляд, а професійна діяльність у рамках правового поля соціальних послуг. Усвідомлення неприпустимості насильства та розуміння принципів надання послуг (наприклад, індивідуальний підхід, добровільність) закладає основу для безпечних та етичних стосунків з дитиною.

2. Блок ІІ. Поняття інвалідності, особливих освітніх потреб та інклюзивності. У рамках блоку перевіряється розуміння основних термінів і концепцій: що таке інклюзивне середовище, індивідуалізований підхід, а також коректна та толерантна термінологія щодо людей з інвалідністю. Питання стосуються етичного визначення терміну «інвалід», правильного найменування допоміжних засобів («крісло колісне») та коректного звертання до людей з порушеннями слуху чи синдромом Дауна.

Блок важливий для формування правильної філософії роботи. Він показує, наскільки кандидат готовий поважати гідність дитини, відмовитися від стереотипів та «ярликів» і спілкуватися коректно. Отже, це основа для побудови довірливих стосунків та створення дійсно інклюзивного простору, де дитину сприймають насамперед як особистість.

3. Блок ІІІ. Безпека та домедична допомога. Частина іспиту є суто практичною та перевіряє знання алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях: загальний порядок дій (спочатку власна безпека), допомога травмованим

дитині на вулиці , дії при опіках , кровотечах , потраплянні стороннього тіла в дихальні шляхи (прийом Геймліха) , отруєннях та втраті свідомості.

Асистент несе пряму відповідальність за життя та здоров'я дитини під час освітнього процесу. Відсутність цих знань може мати фатальні наслідки. І відповідно блок розроблений таким чином, щоб гарантувати, що фахівець не розгубиться в критичній ситуації і зможе надати адекватну та своєчасну першу допомогу до приїзду медиків.

4. Блок IV. Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання Частина іспиту повертається до специфіки роботи, перевіряючи знання ключового документу – Державного стандарту соціальної послуги супроводу. Питання стосуються визначення отримувача послуги, статусу асистента дитини (як соціального робітника), ролі індивідуального плану, місця надання послуги та меж повноважень.

Розділ іспиту можна визначити як квінтесенцію професійної ідентичності асистента. Він перевіряє, чи чітко кандидат розуміє, хто він, для кого працює, де проходять межі його відповідальності та які документи регламентують його щоденну роботу.

Структура іспиту дозволяє оцінити кандидата з усіх головних аспектів його майбутньої роботи:

1. Тест логічно веде кандидата від широкої законодавчої рамки (Блок I) до філософії інклюзії (Блок II), потім до практичних навичок безпеки (Блок III) і, нарешті, до вузькоспеціалізованих знань про свою посаду згідно зі стандартом (Блок IV).

2. Іспит поєднує перевірку теоретичних знань (закони, стандарти, термінологія) та важливих практичних навичок (домедична допомога).

3. Два з чотирьох блоків безпосередньо присвячені питанням етики, поваги, толерантності та фізичної безпеки, що підкреслює найвищі пріоритети в роботі з дітьми, особливо з тими, хто належить до вразливих груп.

Аналіз результатів підсумкового іспиту у перших трьох групах показав стабільно високі результати, що свідчило про загальну ефективність курсу. Проте, попри позитивні показники, залишалося відкритим питання, наскільки саме змінюється рівень знань асистентів після проходження програми у порівнянні з їх початковим рівнем. Для отримання об'єктивних даних про динаміку навчального процесу в наступних двох групах було впроваджено порівняльний аналіз за допомогою тестування до та після навчання. Для цього з повного іспиту було відібрано 10 ключових питань (Додаток Г), які представляли три фундаментальні компетенції, без яких неможливе безпечне та етичне надання послуги.

Критерії відбору питань були такими:

1. Питання стосувалися ключових положень Державного стандарту, оскільки без знання основного регуляторного документа діяльність асистента є неможливою.

2. Було включено питання щодо коректної термінології та ідентифікації ознак насильства, що є основою для дотримання прав дитини та гуманістичного підходу.

3. Перевірялися знання алгоритму надання першої домедичної допомоги, що є критично важливим для збереження здоров'я та життя дитини.

Відібрані питання стали індикатором володіння мінімально необхідним набором знань, що дозволило об'єктивно виміряти приріст професійних компетенцій слухачів після завершення навчання.

Розглянемо результати попереднього опитування у Додатку Е.

Додатково розподіл балів наведено на рис. 2.3.

Отже, спостерігається, що до проходження програми більшість учасників мали середні показники знань (близько 66,6% учасників отримали від 4 до 6 балів з 10 можливих).

Рис. 2.3. Розподіл правильних відповідей учасників за попереднім тестування

Предметний аналіз відповідей виявив системні прогалини у знаннях, згруповані у кількох тематичних блоках. Найбільшу кількість помилок зафіксовано у питаннях, що стосувалися розпізнавання ознак насильницьких дій, де учасникам бракувало чіткого розуміння психологічних та економічних форм насильства.

Зокрема, значна частина опитаних продемонструвала недостатню обізнаність у сфері етичних норм та толерантності. Труднощі викликало перевірочне завдання надати коректне визначення некоректному терміну «ІНВАЛІД» з позиції поваги до людської гідності, а також питання щодо правильної термінології у спілкуванні зі спільнотою людей з порушеннями слуху.

Схожі труднощі простежувалися у блоці домедичної допомоги. Недостатньо сформованими виявилися знання щодо базового алгоритму дій при виявленні людини, котра потребує допомоги. Учасники плуталися у пріоритетності кроків. Складними для респондентів виявилися і ситуативні завдання, як-от визначення правильного порядку дій при допомозі травмованій дитині на вулиці та при зупинці носової кровотечі. Недостатня сформованість компетенцій у вказаних сферах значною мірою пояснює загальні середні результати тестування.

З метою оцінювання ефективності розробленої програми курсу підготовки осіб, які надають послугу супроводу під час інклюзивного

навчання для асистентів дитини було проведено аналіз результатів підсумкового Іспиту Додаток В, що складався з 25 тестових завдань та охоплював чотири ключові блоки знань.

Результати аналізу продемонстрували високий рівень засвоєння матеріалу (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Результати аналізу іспиту після проходження програми

Блок	Середній % правильних відповідей
Блок I. Основні засади організації соціальних послуг, супровід при інклюзивному навчанні	97,40%
Блок II. Поняття інвалідності, ООП та інклюзивності	95,60%
Блок III. Безпека та домедична допомога	97,40%
Блок IV. Соціальна послуга супроводу (законодавчий аспект)	97,40%
Загальний результат	96,80%

Результати демонструють не лише загально високий рівень засвоєння матеріалу, але й свідчать про успішне заповнення конкретних прогалин у знаннях, виявлених під час вхідного тестування. Аналіз попереднього опитування фіксував системні труднощі у респондентів із розпізнаванням ознак психологічного та економічного насильства, а також недостатню обізнаність у сфері етичних норм, зокрема у використанні коректної термінології. Високі показники за Блоком I (97,40%), присвяченому засадам організації послуг, та Блоком II (95,60%), що охоплював поняття інклюзивності, прямо вказують на цілеспрямовану та ефективну роботу програми з подолання саме початкових хибних уявлень.

Особливої уваги заслуговує результат за Блоком III «Безпека та домедична допомога» (97,40%). Початкове тестування виявило значні труднощі в учасників із базовими алгоритмами дій у надзвичайних ситуаціях, наприклад, при носових кровотечах або допомозі травмованій дитині. Високий підсумковий бал у даному модулі підтверджує, що програма змогла сформувати у слухачів критично важливі практичні навички, необхідні для забезпечення життя та здоров'я дитини.

Для більш детальної візуалізації результативності навчання, було створено діаграму, що порівнює абсолютну кількість правильних відповідей на кожне з 10 тестових питань (з Додатку Г) до та після проходження курсу (див. рис. 2.4).

Діаграма показує позитивну динаміку абсолютно за всіма показниками. Після навчання (червоні стовпчики) кількість правильних відповідей значно зросла по кожному питанню, що візуально підтверджує ефективність навчального втручання.

Рис. 2.4. Порівняльний аналіз кількості правильних відповідей на запитання тестування «до» та «після» навчання (N=27)

Показовими є результати за питаннями, що стосувалися практичних навичок та етики, де початковий рівень знань був критично низьким:

1. Практичні навички (домедична допомога). Найбільший приріст знань спостерігається у питаннях №8 («Що необхідно зробити...» - зупинка носової кровотечі), де кількість правильних відповідей зросла з 5 до 27, та

№6 («Згідно алгоритму...» - власна безпека), де показник зріс з 3 до 26. Результат свідчить про те, що програма успішно виправила небезпечні хибні уявлення та заклала правильний алгоритм дій.

2. Етика та термінологія. Приріст відбувся у питанні №4 («Дайте визначення терміну «ІНВАЛІД»...»), де кількість правильних відповідей зросла з 8 до 21, що відповідно вказує на ефективність модуля у формуванні коректного етичного світогляду фахівців.

3. Нормативна база. Питання, що стосувалися Державного стандарту (наприклад, №1, №9, №10), мали відносно високий початковий рівень (15-24 правильних відповідей), який після навчання наблизився до максимального (24-27), що свідчить про успішне дозаповнення прогалин у знаннях.

Отже, порівняльний аналіз на рівні окремих питань не лише підтверджує загальну результативність навчання, але й доводить, що курс цілеспрямовано та успішно заповнив найбільш критичні прогалини у знаннях асистентів, зокрема у сферах домедичної допомоги та професійної етики. Отриманий результат створює міцну візуальну основу для подальшого статистичного аналізу за допомогою t-критерію.

Результат свідчить про загальну ефективність курсу. Проте, попри позитивні результати, залишалося відкритим питання щодо того, наскільки саме змінюється рівень знань асистентів після проходження програми, тобто наскільки значущими є ці зміни у порівнянні з початковим рівнем.

З метою порівняння результатів обрано парний t-test, оскільки дослідницький дизайн передбачає вимірювання однієї й тієї ж групи учасників у двох різних часових точках – до та після проходження навчальної програми. Головна перевага даного критерію полягає у його здатності контролювати індивідуальні відмінності між учасниками, адже кожен учасник виступає контролем для самого себе.

Підхід у аналізі дозволяє з високою точністю визначити, чи є виявлена різниця в балах наслідком саме освітнього втручання, а не випадкових коливань або початкових відмінностей у рівні знань. Метод є оптимальним

для оцінки ефективності будь-яких програм, де основне завдання – зафіксувати приріст знань або зміну показників у динаміці.

Результати парного t-test наведені у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Результати парного t-test для порівняння результатів іспиту до проходження програми та після

Показник	Значення
Середній бал до програми, середнє значення (стандартне відхилення)	5,30 (1,86)
Середній бал після програми, середнє значення (стандартне відхилення)	8,89 (0,93)
Середня різниця	3,59
t-критерій	9,79
Рівень значущості	<,001
Розмір ефекту	1,88

Аналіз даних, представлених у табл. 2.6, дозволяє зробити кілька обґрунтованих тверджень. По-перше, спостерігається значне зростання середнього балу: від 5,30 до навчання до 8,89 після його завершення. Середня різниця у 3,59 бала свідчить про суттєве кількісне покращення знань.

По-друге, ключовим є показник рівня значущості ($p < ,001$). Він вказує, що ймовірність отримати таку виражену різницю в балах випадково є меншою за 0,1%. Оскільки отримане значення є значно нижчим за стандартний поріг у 0,05, можна з упевненістю відхилити нульову гіпотезу про відсутність змін. Отже, приріст знань є статистично значущим і безпосередньо пов'язаний із проходженням навчальної програми.

Варто, однак, зазначити, що хоча такий високий приріст знань є статистично значущим ($p < ,001$), високі підсумкові показники (96,8%) можуть бути частково зумовлені тим, що тест фокусувався на базових знаннях, необхідних для безпечного старту роботи (етика, домедична допомога, стандарт). Окрім того, вибірка складалася з вкрай вмотивованих слухачів, багато з яких є родичами дітей. Отже, результати свідчать про успішне засвоєння основ програми, а не про повну відсутність прогалин у компетенціях, що й було виявлено пізніше у фокус-групах.

Кількісний аналіз переконливо доводить, що навчальна програма спричинила значущий приріст об'єктивних знань та компетенцій слухачів. Водночас для комплексної оцінки її ефективності необхідно звернутися до суб'єктивного досвіду самих учасників. Аналіз їх вражень, оцінок та пропозицій дозволяє зрозуміти, наскільки зміст та форма курсу відповідали їх практичним потребам та професійним очікуванням, а також виявити потенційні напрями для подальшого вдосконалення програми.

Для дослідження суб'єктивної оцінки курсу було проведено аналіз даних підсумкової анкети (Додаток Б), яку заповнили всі 66 учасників після завершення навчання. Анкета дозволила отримати зворотний зв'язок щодо якості та практичної користі кожного навчального модуля, а також зафіксувати загальні враження від освітнього процесу.

Учасникам було запропоновано оцінити вісім навчальних тем за чотирма ключовими критеріями: цікавість, доступність подання інформації, новизна та практична корисність. Аналіз середніх балів за 5-бальною шкалою демонструє загалом високу оцінку всіх компонентів програми. Результати представлені у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Середня оцінка навчальних тем асистентами за ключовими критеріями

(N=66)

Тема	Цікавість	Доступність	Новизна	Корисність	Середній бал
Організації надання соціальних послуг	5,00	5,00	4,90	4,98	4,97
Безпека та домедична допомога	4,98	5,00	4,90	4,98	4,97
Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання.(Законодавство України щодо послуги ,основні поняття, механізм надання соціальної послуги і т.п)	4,97	4,97	4,92	5,00	4,96
Поняття інвалідності, особливих освітніх потреб та інклюзивності "(1 - мінімальна оцінка, 5 - найвища оцінка.)"	4,95	4,94	4,86	4,97	4,93
Виклична поведінка шляхи її подолання	5,00	4,92	4,92	4,98	4,96
Взаємодія з учасниками освітнього процесу	4,90	4,94	4,86	4,97	4,92
Турбота про себе	4,94	4,95	4,71	4,92	4,88

Найвищу сукупну оцінку (4,97) отримали одразу дві теми: «Організації надання соціальних послуг» та «Безпека та домедична допомога». Результат свідчить про їх виняткову актуальність та якість викладання для слухачів. Зокрема, тема організації послуг отримала максимальні бали за цікавість (5,00) та доступність (5,00), а модуль з безпеки також був високо оцінений за доступність (5,00), цікавість (4,98) та корисність (4,98).

Найвищу сукупну оцінку (4,97) отримали одразу дві теми: «Організації надання соціальних послуг» та «Безпека та домедична допомога». Результат свідчить про їх виняткову актуальність та якість викладання для слухачів. Зокрема, тема організації послуг отримала максимальні бали за цікавість (5,00) та доступність (5,00), а модуль з безпеки також був високо оцінений за доступність (5,00), цікавість (4,98) та корисність (4,98).

Лише трохи поступилися лідерам теми «Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання» та «Виклична поведінка та шляхи її подолання» із середнім балом 4,96. Варто зазначити, що учасники оцінили корисність модуля про послугу супроводу максимальним балом (5,00). Отже, спостерігається повне задоволення первинного запиту, виявленого у вхідній анкеті, на розуміння нормативно-правової бази та практичних механізмів надання послуги.

Водночас аналіз відповідей на відкриті питання анкети дозволив виявити теми, що потребують поглибленого розгляду. Близько 8,2% респондентів зазначили, що їм не вистачило інформації з теми «Виклична поведінка та шляхи її подолання». Учасники висловлювали побажання отримати більше практичних інструментів та алгоритмів роботи з агресією, аутоагресією та іншими складними проявами поведінки у дітей з різними нозологіями. Також лунали запити на глибше вивчення особливостей взаємодії з дітьми з розладами аутистичного спектра (РАС) та синдромом дефіциту уваги і гіперактивності (РДУГ). Жоден з учасників не вказав, що якась із тем виявилась непотрібною, що підтверджує збалансованість та доцільність структури навчальної програми.

Загальні враження від проходження курсу також виявилися вкрай позитивними. Аналіз відповідей за 5-бальною шкалою показав наступні середні значення:

1. «Мені було легко сприймати інформацію, все доступно та зрозуміло» – 4,94.
2. «Мені було цікаво поспілкуватись із іншими учасниками навчання» – 4,95.
3. «Я отримала(в) корисні контакти для подальшої діяльності» – 4,97.
4. «Я відчуваю необхідність у самостійному поглибленні власних знань» – 4,63.
5. «Мені було комфортно під час навчання» – 4,97.

Високі бали за легкістю сприйняття та комфортом свідчать про вдало створене освітнє середовище. Важливо, що учасники високо оцінили можливість налагодження професійних контактів та спілкування, що вказує на додаткову цінність курсу як платформи для створення професійної спільноти. Високий показник потреби у самостійному поглибленні знань (4,63) є позитивним індикатором, який демонструє, що програма не лише надала базові компетенції, але й сформувала у слухачів стійку мотивацію до подальшого професійного розвитку та самоосвіти.

Отже, кількісний та суб'єктивний аналіз програми підготовки (відповідь на дослідницьке запитання 1 та 2) показав, що курс КМЦСС є ефективним для засвоєння базових знань (висока успішність та задоволеність). Але він не закриває всіх практичних потреб: слухачі ідентифікували прогалини у темах, що потребують вдосконалення, зокрема – практичні інструменти роботи з викличною поведінкою.

Однак для повного розуміння специфіки та проблем впровадження соціальної послуги супроводу недостатньо обмежитись лише кількісними показниками приросту знань та суб'єктивними оцінками курсу. Не менш важливим є аналіз реального професійного досвіду асистентів, оскільки саме у практичній площині теоретичні знання проходять перевірку на адекватність

та функціональність. Для глибокого вивчення контекстуальних аспектів діяльності, ідентифікації прихованих викликів та розуміння особливостей професійної взаємодії було застосовано якісний метод дослідження – фокус-групи (Додаток Д). Такий підхід дозволив зафіксувати та проаналізувати «живий досвід» фахівців, які першими впроваджували послугу в місті Києві.

Результати тематичного аналізу дискусій, проведених у фокус-групах, систематизовано у таблиці нижче (табл. 2.7).

Детальний аналіз якісних даних, представлених у таблиці, дозволяє сформулювати комплексне уявлення про професійну реальність асистентів дитини.

Таблиця 2.7

Тематична таблиця результатів фокус-групового дослідження

Дослідницьке питання	Ключові теми та висновки, виявлені під час обговорення
1. Як асистенти оцінюють якість та ефективність навчання, отриманого в КМЦСС?	Висока суб'єктивна оцінка практично-орієнтованих модулів (домедична допомога, виклична поведінка). Відчуття готовності до роботи після курсу є високим, але практика виявляє потребу в глибших знаннях щодо конкретних нозологій. Існує запит на розширення тем, пов'язаних із практичними інструментами роботи з аутоагресією, РАС та РДУГ.
2. Яка специфіка практичної діяльності асистентів, з якими труднощами вони стикаються?	(Рольовий конфлікт) розрив між офіційно затвердженими обов'язками та фактичними вимогами освітнього середовища. (Функціональне перевантаження) асистенти часто виконують завдання, що виходять за межі їх компетенції (елементи педагогічної, психологічної роботи). (Типи труднощів) виклики, пов'язані з дитиною (управління поведінкою, комунікація), та організаційні (брак ресурсів, невизначеність алгоритмів).
3. Наскільки ефективною є взаємодія асистентів з ключовими учасниками інклюзивного процесу?	(Мінливий характер взаємодії) стосунки з педагогами варіюються від партнерських до формальних. Проблема професійної інтеграції проявляється в тому, що частина асистентів відчуває недостатню професійну взаємодію та підтримку зі сторони працівників закладу, через що ускладнюється їх ефективна співпраця з командою освітнього середовища.
3. Наскільки ефективною є взаємодія асистентів з ключовими учасниками інклюзивного процесу?	(Комунікаційні бар'єри) взаємодія з фахівцями ІРЦ має переважно формальний характер; відсутній механізм оперативного зворотного зв'язку

Продовження табл. 2.7

Дослідницьке питання	Ключові теми та висновки, виявлені під час обговорення
4. Які існують системні перешкоди у впровадженні послуги та які є пропозиції щодо її покращення?	(Макрорівень (законодавство)) невизначеність правового статусу асистента. (Мезорівень (інституції)) відсутність чітких протоколів міжвідомчої взаємодії. (Пропозиції) необхідність стандартизації професії, створення єдиної методичної бази та запровадження механізмів професійної підтримки.
5. Чи відчують асистенти потребу в додатковому навчанні?	(Запит на безперервний професійний розвиток) базовий курс розглядається як фундамент, але практика вимагає поглиблення знань. (Пріоритетні формати) перевага надається інтерактивним форматам – вебінарам, майстер-класам та супервізійним групам.

Обговорення у фокус-групах виявило фундаментальну проблему, що характеризує початковий етап впровадження послуги – рольову дифузію. Учасники систематично вказували на суттєвий розрив між де-юре обов'язками, окресленими в Державному стандарті, та де-факто завданнями, які висуває перед ними реальний освітній процес. Якщо нормативні документи визначають роль асистента як соціального робітника, що надає підтримку в самообслуговуванні, пересуванні, комунікації та орієнтації, то на практиці від нього очікують виконання широкого спектра педагогічних, психологічних та виховних функцій.

Розширення функціоналу призводить до функціонального перевантаження та підвищує ризик професійного вигорання. Асистенти опиняються в ситуації, коли змушені вирішувати завдання, що виходять за рамки їх кваліфікації, наприклад, адаптувати навчальні матеріали, розробляти стратегії корекції поведінки чи виступати медіатором у конфліктах. Це створює внутрішню напругу та відчуття професійної невпевненості.

Ефективність супроводу нерозривно пов'язана з якістю міжпрофесійної взаємодії. Дослідження показало, що асистенти дитини функціонують у складному комунікативному полі, де характер стосунків із ключовими учасниками процесу є неоднорідним. Взаємодія з педагогами та

адміністрацією описується в континуумі від ефективного партнерства, де асистента сприймають як рівноцінного члена команди, до повної професійної ізоляції, коли його роль зводиться до механічного нагляду.

Окремим викликом є взаємодія з батьками, особливо у випадках, коли асистент є родичем дитини (що, як показав кількісний аналіз, становить 75,76% вибірки). Поєднання професійної та родинної ролей створює ризик розмивання кордонів та ускладнює дотримання професійної етики. Комунікація з фахівцями ІРЦ, за свідченнями учасників, є переважно односпрямованою: асистент виступає виконавцем рекомендацій, проте механізм зворотного зв'язку та спільного моніторингу динаміки дитини фактично відсутній. Проблему ілюструє пряма мова однієї з учасниць фокус-групи: «З ІРЦ ми спілкуємося один раз – коли забираємо висновок. А що робити, якщо ситуація в дитини змінилася? Куди дзвонити? Їм не до нас... Ми залишаємось сам на сам з проблемою, і ніякого спільного моніторингу немає».

Асистенти чітко ідентифікують системні бар'єри, що лежать поза межами конкретного закладу освіти. Головною проблемою є невизначений правовий та професійний статус. Відсутність чітких трудових гарантій, низький рівень оплати праці та відсутність кар'єрних перспектив не сприяють залученню до професії зовнішніх фахівців та її престижності.

На тлі викликів гостро постає потреба у безперервному професійному розвитку та підтримці. Учасники фокус-груп одноголосно заявили, що базового курсу достатньо для старту, але для ефективної роботи необхідне подальше навчання. Запит зміщується від загальних тем до вузькоспеціалізованих, орієнтованих на конкретні нозології та практичні кейси. Особливо цінними асистенти вважають формати, що сприяють формуванню професійної спільноти: майстер-класи, вебінари та, найголовніше, супервізійні групи. Останні розглядаються не лише як інструмент для вирішення складних робочих ситуацій, але і як дієвий засіб профілактики емоційного вигорання та зміцнення професійної ідентичності.

Таким чином, аналіз досвіду асистентів дитини розкриває внутрішню ситуацію надання послуги: її професійні виклики, організаційні прогалини та точки росту. Проте для формування цілісної картини ефективності впровадження послуги супроводу необхідно доповнити погляд перспективою її кінцевих бенефіціарів – батьків та дітей з особливими освітніми потребами. Їх досвід дозволяє оцінити, наскільки послуга є доступною, чи відповідає вона реальним потребам родини та який вплив має на соціальну, емоційну та освітню інтеграцію дитини. Перехід до аналізу батьківського досвіду є логічним завершенням дослідження, що дозволяє співставити бачення надавачів послуги з баченням її отримувачів.

Отже, завершальним етапом емпіричного дослідження став аналіз досвіду батьків, чії діти отримують послугу супроводу в закладах освіти м. Києва. Аналіз важливий, оскільки дозволяє оцінити соціальний ефект послуги, виявити бар'єри на шляху до її отримання та зрозуміти її реальний вплив на життя дитини й родини. Для збору даних було використано онлайн-анкетування (Додаток Г), в якому взяли участь 12 батьків, що є отримувачами послуги. З метою уникнення конфлікту інтересів та забезпечення об'єктивності даних (оскільки значна частина асистентів є родичами), до вибірки було залучено батьків, які оцінювали насамперед організаційно-адміністративні умови доступу до послуги та її вплив на дитину, а не власну професійну компетентність як надавачів. Відбір проводився методом зручної вибірки через контакти, надані ГО «Спілка Самаритян України Київське Об'єднання». На момент дослідження генеральна сукупність отримувачів послуги в Києві була обмеженою (близько 50 осіб), тому дана вибірка не є репрезентативною, але дозволяє виявити ключові тенденції у досвіді батьків.

Перший блок питань був спрямований на дослідження рівня поінформованості та складності процедури отримання послуги.

Аналіз відповідей показав, що батьки дізнаються про послугу з різних джерел, серед яких немає єдиного провідного каналу. Найчастіше інформація надходила з наступних джерел (див. табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Джерела інформації про послугу

Джерело інформації	Кількість відповідей	Відсоток
Вчителів, адміністрації закладу	3	25,0
ІРЦ	4	33,3
КМЦСС	2	16,7
ГО «Спілка Самаритян України Київське Об'єднання»	5	41,7
Інших батьків	1	8,3
З інтернету, соціальних мереж	1	8,3

Отже, найчастіше батьки отримували інформацію про послугу від ГО «Спілка Самаритян України Київське Об'єднання» (5 з 12 опитаних); інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ) (4 з 12 опитаних); адміністрації закладу освіти (3 з 12 опитаних). Розподіл свідчить про важливість міжвідомчої комунікації у процесі інформування родин.

Батьки оцінили складність процесу оформлення послуги в середньому на 3 бали з 5, що свідчить про помірний рівень бюрократичного навантаження.

Серед основних перешкод, з якими стикалися батьки, найчастіше згадувались бюрократичні перешкоди та велика кількість документів (3 з 12 опитаних) та проблеми у взаємодії з управлінням соціальної та ветеранської політики (3 з 12 опитаних). Один з респондентів зазначив, що «проблема була у великій кількості копій всіх документів, обійшлося дорого», що вказує не лише на часові, а й на фінансові бар'єри.

Блок питань про важливість та вплив послуги дозволив оцінити суб'єктивну значущість послуги для родин та її конкретний вплив на дитину. Переважна більшість батьків (10 з 12 опитаних) вважає послугу супроводу «надзвичайно важливою» або «дуже важливою» для успішної інтеграції дитини в освітній процес. Отже, підкреслюється високий рівень запиту на даний вид підтримки.

Позитивні зміни в дитині: Усі 12 респондентів, що відповіли на питання про позитивні зміни у стані або поведінці дитини, помітили позитивні зміни у дитини. Найбільш поширеними змінами стали:

- Дитина охочіше бере участь у спільних активностях – 6 з 12 опитаних;
- З'явилася емоційна стабільність у нових або стресових ситуаціях – 6 з 12 опитаних;
- Покращилися навички взаємодії з однолітками – 5 з 12 опитаних;
- Зросла мотивація до навчання / покращилася успішність – 5 з 12 опитаних;

Послуга супроводу має значний позитивний вплив і на життя сім'ї. 4 з 12 опитаних батьків відзначили, що у них з'явилася впевненість у майбутньому дитини, ще 3 з 12 опитаних відчули підтримку з боку закладу освіти. Водночас один з коментарів висвітлив і зворотний бік проблеми, коли асистентом є мама: «коли мама є асистентом дитини, то мого життя просто немає, в школі з ним, вдома з ним, тож можу сказати, що моє і без того нелегке життя погіршилося і психологічний стан теж». Коментар свідчить про ризик вигорання для батьків, які поєднують родинну та професійну ролі.

Відповіді на запитання фінального блоку анкети дозволили узагальнити оцінку якості послуги та визначити пропозиції щодо її вдосконалення. Загальна якість послуги супроводу отримала надзвичайно високу оцінку – середній бал склав 4,55 з 5. Оцінка демонструє високий рівень задоволеності батьків роботою асистентів.

У відкритих відповідях батьки визначили основні системні бар'єри для отримання послуги в Києві. Головними з них є недостатнє фінансування з бюджету та, як наслідок, обмежена кількість оплачуваних місць. Також вказувалось на брак сторонніх кваліфікованих спеціалістів, що змушує батьків самим ставати асистентами, та низький рівень поінформованості про існування послуги.

Основна пропозиція від батьків стосується необхідності збільшення фінансування послуги та передбачення коштів у місцевому бюджеті на наступні роки. Також лунали пропозиції щодо підвищення оплати праці асистентів для залучення більшої кількості фахівців.

Отже, аналіз батьківського досвіду підтверджує високу соціальну значущість послуги супроводу, але водночас висвітлює системні проблеми, пов'язані з її фінансуванням, кадровим забезпеченням та інформаційною доступністю.

Зробимо узагальнення результатів дослідження відповідно до поставлених дослідницьких запитань.

1. Яка результативність підготовки осіб для надання соціальної послуги супроводу? Результативність підготовки є високою на рівні засвоєння базових знань. Статистичний аналіз показав значущий приріст знань ($p < ,001$), де середній бал зріс з 5,30 (53%) до 8,89 (89%). Підсумковий іспит показав середній рівень успішності 96,8%. Учасники також суб'єктивно високо оцінили курс (середній бал 4,9+ за більшістю модулів).

2. Які елементи системи підготовки асистентів дитини потребують вдосконалення? Вдосконалення потребують практичні блоки. Попри високі оцінки, учасники вказали на брак інформації щодо роботи з «викличною поведінкою» (8,2% респондентів) та специфікою роботи з РАС і РДУГ. Фокус-група підтвердила, що базового курсу достатньо для старту, але практика вимагає поглиблення знань через формати супервізії та майстер-класів.

3. Які труднощі виникають у батьків дітей з особливими освітніми потребами в процесі отримання соціальної послуги супроводу? Головні труднощі – бюрократичні та системні. Батьки оцінили складність оформлення на 3/5, вказуючи на «велику кількість документів» та «проблеми у взаємодії з УСЗН». Ключовими бар'єрами вони вважають недостатнє фінансування з бюджету, обмежену кількість місць та брак сторонніх кваліфікованих фахівців.

4. Які особливості, виклики та потреби виникають у діяльності асистентів під час впровадження послуги? Ключовими особливостями є висока частка родичів (76%) серед асистентів та фемінізація (97%). Головним викликом є рольовий конфлікт та функціональне перевантаження: асистенти змушені виконувати педагогічні та психологічні завдання, що виходять за межі їх компетенції. Також виявлено проблему професійної ізоляції – взаємодія з педагогами часто є формальною, а зворотний зв'язок з ІРЦ фактично відсутній.

Висновок відповідно до завдання «Виявити специфіку та основні проблеми процесу впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання в місті Києві». Специфіка впровадження послуги у м. Києві полягає в тому, що вона значною мірою реалізується силами родичів дитини, які пройшли якісну базову підготовку в КМЦСС. Основні проблеми лежать у практичній площині:

- 1) Кадрова проблема: брак сторонніх фахівців та низька оплата праці;
- 2) Організаційна проблема: рольовий конфлікт асистентів, які змушені виконувати освітні функції;
- 3) Міжвідомча проблема: відсутність координації між асистентом, закладом освіти та ІРЦ;
- 4) Системна проблема: обмежене фінансування, що не покриває реальний попит на послугу.

На підставі отриманих емпіричних матеріалів запропоновано практико-орієнтовані рекомендації. Рекомендації сформовано на основі комплексного аналізу емпіричних даних: кількісні показники підсумкового тестування свідчать про достатній рівень засвоєння базових компетенцій у досліджуваних групах, водночас аналіз вхідних тестів, відкритих відповідей і фокус-груп виявив специфічні тематичні прогалини та неоднорідність навчальних потреб учасників (зокрема значну частку родичів-асистентів із відмінними від професійних очікуваннями й досвідом).

З огляду на подвійний висновок доцільно розмежувати заходи на ті, що мають адресно впливати на зміст і формат підготовки (щоб заповнити виявлені прогалини і привести компетенції до стандарту), та ті, що мають системний/управлінський характер і забезпечують сталість, моніторинг і кадрову інфраструктуру.

На основі результатів проведеного дослідження, яке виявило наявність організаційних бар'єрів, рольової невизначеності асистентів та потреби у професійній підтримці, для удосконалення діяльності Київського міського центру соціальних служб та підвищення ефективності впровадження послуги супроводу пропонуються наступні заходи:

1. Розробка та впровадження протоколів міжвідомчої взаємодії. З метою подолання проблеми рольової дифузії та ізольованості асистента в освітньому середовищі, необхідно створити та затвердити алгоритми співпраці на рівні закладу освіти. Центральним елементом має стати розмежування зон відповідальності між асистентом вчителя, який відповідає за освітню складову, та асистентом дитини, що забезпечує соціальну підтримку. Запровадження ролей дозволить уникнути функціонального перевантаження фахівців. Доцільно додатково запровадити практику регулярних координаційних зустрічей команди супроводу за участю представників ІРЦ для моніторингу динаміки розвитку дитини та оперативного коригування ІПР.

2. Диференціація та посилення практичної складової підготовки. З урахуванням специфіки кадрового складу, навчальні програми потрібно адаптувати під потреби різних груп слухачів. Для асистентів, які є батьками дитини, навчання має фокусуватися на розмежуванні родинних і професійних ролей, правовій грамотності та психологічній стійкості. Для найманих фахівців треба посилити підготовку щодо специфіки роботи з різними нозологіями та алгоритмів дій у кризових ситуаціях. Ефективним інструментом стане впровадження короткострокових тематичних тренінгів,

спрямованих на відпрацювання конкретних навичок (наприклад, методи альтернативної комунікації чи робота з проявами агресивної поведінки).

3. Впровадження системи професійної супервізії. Для профілактики професійного вигорання та підвищення фахового рівня асистентів необхідно змістити акцент з контролю на підтримку. Рекомендовано організувати роботу супервізійних груп, де фахівці матимуть змогу обмінюватися досвідом та розбирати складні робочі кейси під керівництвом досвідченого модератора. Професійна супервізія сприятиме формуванню професійної спільноти та забезпечить асистентів необхідним методичним ресурсом для вирішення нестандартних ситуацій.

4. Забезпечення якості послуги через безперервний професійний розвиток. Оцінка якості надання послуги має базуватися на об'єктивних показниках професійного зростання фахівців. Основним критерієм компетентності доцільно визначити систематичне підвищення кваліфікації, підтверджене відповідними сертифікатами. Інструментом зворотного зв'язку має стати періодичне анкетування батьків та педагогів, результати якого стануть підставою для виявлення потреб у додатковому навчанні чи організаційних змінах, а не адміністративного тиску.

5. Розвиток партнерства та інформаційно-просвітницька робота. Для розширення кадрового потенціалу та підвищення престижу професії варто активізувати співпрацю з профільними закладами вищої освіти та громадськими організаціями. Необхідне проведення роз'яснювальної роботи серед педагогічних колективів щодо функцій та повноважень асистента дитини. Подібні діалоги стануть базою формування партнерських відносин у команді супроводу та інтеграції асистента як повноправного учасника інклюзивного процесу.

Висновки до другого розділу

Формування груп для навчання відбувалося у тісній співпраці з громадською організацією та міським центром соціальних служб, що

забезпечувало прозорість процедури й відповідність складу учасників актуальним потребам у місті. Було зібрано осіб, які вже виконували функції супроводу, а також залучено додаткових кандидатів, зацікавлених у здобутті відповідних компетенцій. Вибіркова структура навчальних груп віддзеркалювала специфіку київського контексту, де послуга перебувала на етапі активного становлення.

Програма охоплювала основні блоки – від правових засад до практичних аспектів взаємодії з дитиною та закладом освіти. Організаційна побудова курсу виявилася достатньо гнучкою, аби врахувати різний початковий досвід слухачів, і водночас орієнтованою на створення мінімального стандарту знань та навичок для всіх учасників. У КМЦСС було закладено системний підхід до відбору і базової підготовки кадрів, який став відправною точкою для подальшого дослідження їх діяльності.

Дослідження показало, що програма підготовки асистентів дозволила сформувати у слухачів базові знання з правових і організаційних питань, а також забезпечила опанування елементів практичної взаємодії з дитиною та закладом. Результати тестування засвідчили статистично значущий приріст рівня знань, особливо у блоках, присвячених нормативно-правовим аспектам і домедичній допомозі, що підтвердило ефективність обраних методичних підходів.

Опитування асистентів до і після навчання дало змогу зафіксувати зрушення в самооцінці професійної готовності. Хоча учасники відзначали підвищення впевненості у власних можливостях, водночас у фокус-групі виявилися труднощі, пов'язані з інтеграцією у робоче середовище, браком чіткого розподілу функцій та недостатньою підтримкою з боку адміністрацій закладів. Загальний результат свідчить про те, що навчальна програма ефективно формує індивідуальну компетентність, однак її результати не завжди підкріплюються організаційними умовами.

Дані анкетування батьків відобразили обмеженість каналів інформування та складність процедур отримання послуги. Водночас батьки

підкреслювали високу значущість асистентської допомоги для соціалізації та навчання дитини, що посилює аргументи на користь системного розвитку послуги у місті. Поєднання статистичних і якісних методів аналізу дало змогу підтвердити, що успіх підготовки не можна оцінювати лише через знання та навички асистентів, оскільки вирішальне значення мають також зовнішні бар'єри.

Підкреслено необхідність комплексного підходу до організації послуги. Підготовка асистентів показує позитивну динаміку, однак для стійкого ефекту потрібно посилити інституційну підтримку, забезпечити супервізію та налагодити партнерство між центром соціальних служб, освітніми закладами та батьками. Таким чином, ефективність програми підготовки асистентів варто розглядати не лише як освітній, а й як соціально-організаційний процес, що вимагає узгоджених дій усіх учасників.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

За результатами досягнення поставленої мети можемо зробити наступні висновки:

1. Встановлено, що методологічною основою впровадження соціальної послуги супроводу є перехід від застарілих сегрегаційної та медичної моделей до сучасної інклюзивної парадигми, яка ґрунтується на біо-психо-соціальному підході та правах людини. Послуга розглядається не як інструмент корекції індивідуальних особливостей дитини, а як механізм подолання суспільних бар'єрів для забезпечення її повноцінної участі в освітньому процесі. Міжнародна та національна практика демонструють, що успіх інклюзії залежить від комплексного підходу, що інтегрує освітню та соціальну підтримку.

2. З'ясовано, що в Україні сформована достатня нормативно-правова база для організації послуги супроводу, яка включає закони «Про освіту», «Про соціальні послуги», а також ключові підзаконні акти: Державний стандарт соціальної послуги (наказ № 718) та Порядок організації інклюзивного навчання (постанова КМУ № 957). Цими документами чітко визначено зміст, обсяг, критерії якості та процедуру надання послуги, де центральну роль в оцінці потреб дитини відіграє інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ). Водночас виявлено значний розрив між деталізованим законодавчим регулюванням та практичною реалізацією, що стримується дефіцитом фінансування та фахівців.

3. Виявлено специфіку та основні проблеми впровадження послуги у м. Києві на основі змішаного дослідження, що включало тестування «до/після» (N=27) та анкетування (N=66) асистентів, фокус-групу (N=8) та анкетування батьків (N=12) . Специфіка полягає в тому, що послуга реалізується переважно силами родичів дитини (76%), які пройшли якісну базову підготовку в КМЦСС. Основні проблеми мають практичний характер:

кадрова (брак сторонніх фахівців, низька оплата); організаційна (рольовий конфлікт та функціональне перевантаження асистентів); міжвідомча (відсутність координації між асистентом, закладом освіти та ІРЦ); та системна (обмежене фінансування, що не покриває реальний попит, та бюрократичні бар'єри при оформленні).

4. Розроблено та обґрунтовано практичні рекомендації для КМЦСС, спрямовані на вирішення проблем рольової невизначеності та організаційної роз'єднаності учасників інклюзивного процесу. Запропоновано комплекс заходів, що включає: розробку чітких протоколів міжвідомчої взаємодії для розмежування функцій асистента вчителя та асистента дитини; диференціацію програм підготовки з урахуванням специфіки аудиторії (окремі траєкторії для батьків та найманих фахівців); зміщення акценту з контролю на професійну підтримку через впровадження системи супервізій; а також розвиток партнерства із закладами освіти для інтеграції асистента як повноправного члена команди супроводу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алгоритм надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання. URL: <https://irc.osvita-konotop.gov.ua/algorithm-nadannya-socialno%D1%97-poslugi-suprovodu-pid-chas-inklyuzivnogo-navchannya.html> (дата звернення: 12.06.2025).
2. Аналітична довідка про стан фінансування інклюзивної освіти в Україні. Національна асамблея людей з інвалідністю України. Київ, 2022. 30 с.
3. Асистент вчителя: обов'язки, навантаження, оплата праці та відмінність від асистента дитини. URL: <https://eo.gov.ua/asystent-vchytelia-obov-iazky-navantazhennia-oplata-pratsi-ta-vidminnist-vid-asystenta-dytyny/2024/01/18> (дата звернення: 09.06.2025).
4. Асистент дитини: соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання. URL: <https://kobelyaky-miskrada.gov.ua/news/166893-asistent-ditini-socialna-posluga-suprovodu-pid-cas-inkliuzivnogo-navcannia> (дата звернення: 09.06.2025).
5. Бондар В. І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці: навч. посібник. Київ: «Наш час», 2005. 176 с.
6. Галайдюк В. Особливості супроводу під час інклюзивного навчання. URL: <https://childrights.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/osoblyvosti-suprovodu-pid-chas-inklyuzyvnogo-navchannya.pptx-1.pdf> (дата звернення: 11.06.2025).
7. Департаментом соціальної та ветеранської політики вперше визначено надавача соціальної послуги «Супровід під час інклюзивного навчання». URL: <https://dsp.kyivcity.gov.ua/news/departamentom-sotsialnoi-ta-veteranskoi-polityky-vpershe-vyznacheno-nadavacha-sotsialnoi-posluhy-suprovid-pid-chas-inkliuzyvnoho-navchannia> (дата звернення: 09.06.2025).

8. Державний стандарт супроводу під час інклюзивного навчання.
URL: <https://chernivci.irc.org.ua/news/09-21-46-11-05-2022/> (дата звернення: 04.06.2025).
9. Засенко В. В. Інклюзивна освіта: досвід і перспективи: навч. посіб. Київ: ВД «Слово», 2014. 208 с.
10. Засенко В. В., Прохоренко Л. І. «Особливі діти» в умовах особливого навчального року. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. № 2(2). URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/87/116> (дата звернення: 15.04.2025).
11. Звіт за результатами дослідження щодо доступу дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивної освіти у Львівській області.
URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2021/04/02/Doslidzhennya_dostupu_do_inklyuzyvnoyi_osvity_2_02_04.pdf (дата звернення: 13.05.2025).
12. Іванова О. Інклюзивна освіта в Донецькій та Луганській областях. 2020. 80 с. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Inclusive-Education.pdf> (дата звернення: 11.06.2025).
13. Колупаєва А. А. Асистент вчителя у ЗЗСО з інклюзивною формою навчання: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво «Ранок», 2019. 216 с.
14. Конвенція про права осіб з інвалідністю: міжнародний документ від 13.12.2006, ратифікований Україною 16.12.2009 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 15.05.2025).
15. Кравченко Є.В. Унікальність Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання. *Grail of Science*. 2025. № 21.03 (182). С. 369-373.
16. Кравченко О. О. Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання: можливості інноваційних практик. *Personal Growth*:

Theory and Practice: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Житомир, 21 квітн. 2020 р.). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. С. 176-178.

17. Методичні рекомендації щодо розробки індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 23.05.2025).

18. Мінсоцполітики впровадить послугу соціального супроводу під час інклюзивного навчання дітей з інвалідністю. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsocpolitiki-vprovadit-poslugu-socialnogo-suprovodu-pid-chas-inklyuzivnogo-navchannya-ditej-z-invalidnistyu> (дата звернення: 12.05.2025).

19. Нагорна М. В. Соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2020. № 1. С. 82–89.

20. Надання соціальних послуг дітям з особливими освітніми потребами: експертні роз'яснення і поради. URL: <https://saveukraine.co.ua/?p=12315> (дата звернення: 02.06.2025).

21. Прийняття рішення про надання соціальної послуги з супроводу під час інклюзивного навчання. URL: <https://dsp.city.cv.ua/posluhy/sotsialni-posluhy/sotsposluhy-z-suprovodu-pid-chas-inkliuzyvnoho-navchannia> (дата звернення: 02.06.2025).

22. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання: Наказ Міністерства соціальної політики України від 23.12.2021 № 718. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0072-22#Text> (дата звернення: 15.05.2025).

23. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: Постанова КМУ від 10.04.2019 р. № 530.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.05.2025).

24. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 25.04.2025).

25. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 20.05.2025).

26. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 28.04.2025).

27. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження КМУ від 14.12.2016 р. № 988-р (із змінами, внесеними згідно з Розпорядженням КМ № 592-р від 22 серп. 2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.04.2025).

28. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024–2026 роки: Розпорядження КМУ від 7.06.2024 р. № 527-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/527-2024-p> (дата звернення: 22.04.2025).

29. Проблеми інклюзивно-ресурсних центрів та пропозиції щодо їх розв’язання. URL: <https://eo.gov.ua/problemy-inkliuzyvno-resursnykh-tsentriv-ta-propozytsii-shchodo-ikh-rozv-iazannia/2024/03/06> (дата звернення: 11.06.2025).

30. Рожко Г.В. Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами: метод. рекомендації. Миколаїв, 2011. 72 с.

31. Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання. Національна соціальна сервісна служба України. URL: <https://nssu.gov.ua/news/sotsialna-posluha-suprovodu-pid-chas-inkliuzyvnoho-navchannia> (дата звернення: 04.06.2025).

32. Томаля Т. С. Нормативно-правове забезпечення розвитку інклюзивної освіти в Україні. *Вісник ХНУ*. 2018. № 4. С. 309-313.
33. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and education: All means all. Paris: UNESCO, 2020. 502 p.
34. International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). Geneva: WHO, 2001. 299 p. URL: <https://www.who.int/classifications/icf/en/> (дата звернення: 20.05.2025).
35. Ray S., Gately S. Roles of Paraeducators in Inclusive Settings. *TEACHING Exceptional Children*. 2010. №42 (6). P. 34–40.
36. The New Ukrainian School. Conceptual principles of secondary school reform. Ministry of education and science of Ukraine. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Book-ENG.pdf> (дата звернення: 07.06.2025).
37. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: UN, 2015. 41 p,

ДОДАТКИ

Додаток А

ВХІДНА АНКЕТА

Учасниці(ка) курсу підготовки осіб, які надають послугу супроводу під час інклюзивного навчання

Шановні учасниці(ки), вітаємо Вас на навчальному курсі підготовки осіб, які надають послугу супроводу під час інклюзивного навчання!

Просимо Вас дати відповіді на запитання вхідної анкети:

1. Ваше прізвище, ім'я, по батькові.

2. Ваша стать.

☐ Ж☐ Ч

3. Ваш вік:

☐ до 25 років включно☐ від 26 до 35 років☐ від 36 до 55 років☐ від 56 до 65 років☐ 66+

4. Чи мали Ви змогу протягом останнього року працювати або займатись трудовою діяльністю:

☐ Так, офіційне працевлаштування☐ Так, неофіційне працевлаштування☐ Так, часткова зайнятість☐ Ні, не було можливості☐ Ні, не було бажання

5. Кому Ви плануєте надавати послугу супровід під час інклюзивного навчання?

☐ Родич/ка☐ Стороння особа

6. Чи ознайомились Ви з Державним стандартом соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання ?

☐ Так, уважно перечитав(ла) весь стандарт.☐ Ознайомився(лась) поверхнево.

- ☐ Знаю про його існування, але не встиг(ла) ознайомитись.
- ☐ Вперше чую про такий документ.

7. Чи є у Вас досвід взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами ?

- ☐ ТАК ☐ НІ

7.1. Якщо ТАК, то яка саме була взаємодія ? (в якому контексті та як саме були дотичні до дітей з ООП)

8. Яка з тем навчання для Вас є найбільш актуальною? (оберіть не більше 2-х варіантів)

- ☐ Організації надання соціальних послуг
- ☐ Безпека та домедична допомога
- ☐ Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання (Законодавство України щодо послуги ,основні поняття, механізм надання соціальної послуги і т.п)
- ☐ Поняття інвалідності, особливих освітніх потреб та інклюзивності, класифікація категорій дітей з особливими освітніми потребами
- ☐ Виклична поведінка та шляхи її подолання
- ☐ Взаємодія з учасниками освітнього процесу
- ☐ Турбота про себе. Профілактика емоційного та професійного вигорання

9. Зазначте запитання, які Вас цікавлять на початку проходження навчання:

Дякуємо Вам за відповіді!

**Київський міський центр соціальних служб
підтримує Ваше бажання успішно пройти навчання
та покращити власні знання та навички з даної теми.
Бажаємо успішного навчання!**

ПІДСУМКОВА АНКЕТА

Учасниці(ка)
курсу підготовки осіб, які надають послугу супроводу під час інклюзивного навчання

Ваші відповіді на запитання цієї анкети дуже важливі для об'єктивної оцінки та подальшого вдосконалення процесу навчання. Будь ласка, дайте відповіді на запитання максимально щиро.

1. Ваше прізвище, ім'я, по батькові

2. Оцініть, будь-ласка, кожен навчальну тему за 5-ти бальною шкалою за наступними показниками

(Прохання поставити оцінку від 1 до 5 у кожному квадраті таблиці)

Навчальна тема/ Критерій	Організація надання соціальних послуг	Безпека та медична допомога	Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання	Поняття інвалідності, ООП та інклюзивності, класифікація категорій дітей з ООП	Викличка та шляхи її подолання	Взаємодія з учасниками освітнього процесу	Турбота про себе
Цікавість поданої інформації							
Доступність подання інформації							
Новизна							
Корисність /Практичність							

3. З яких тем, зазначених у навчальній програмі, Вам не вистачило інформації?

4. Яка інформація виявилась для Вас непотрібною?

5. Оцініть Ваші особисті враження від пройденого навчання (оцінка 5 – повністю згоден, 1 – абсолютно не згоден)

Мені було легко сприймати інформацію, все доступно та зрозуміло

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐

Мені було цікаво поспілкуватись із іншими учасниками навчання

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐

Я отримала(в) корисні контакти для подальшої діяльності

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐

Я відчуваю необхідність у самостійному поглибленні власних знань

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐

Мені було комфортно під час навчання

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐

6. Ваші зауваження, пропозиції та побажання

Дякуємо Вам за відповіді!

Додаток В

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ ЛИСТ

За результатами навчання соціального робітника, який планує надавати/надає соціальну послугу супроводу під час інклюзивного навчання.

Прізвище, ім'я, по батькові соціального робітника

Я даю згоду на обробку моїх персональних даних, зазначених у даній формі, відповідно до Закону України від 01.06.2010р. № 2297-УІ «Про захист персональних даних».

Підпис _____

Дата складання іспиту «____» _____ 2024 року

Блок І. Основні засади організації надання соціальних послуг, в т.ч. послуги супроводу під час інклюзивного навчання

ПИТАННЯ 1.1. Послуга супроводу під час інклюзивного навчання, яку Ви плануєте надавати, відноситься до:

(Оберіть одну відповідь)

1. Матеріальної послуги
2. Юридичної послуги
3. Освітньої послуги
4. Соціальної послуги

ПИТАННЯ 1.2 . Надаючи послугу супроводу під час інклюзивного навчання, Ви маєте дотримуватись основних положень:

(Оберіть одну відповідь)

1. Закону України «Про освіту».
2. Закону України «Про соціальні послуги».
3. Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання.
4. Наказу МОН № 1236 від 17.11.2021 «Про затвердження Умов допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього».
5. Всі відповіді вірні

ПИТАННЯ 1.3. Надаючи соціальні послуги, в жодному разі не можна допустити:

(Оберіть одну відповідь)

1. Фізичного насильства

2. Економічного насильства
3. Психологічного насильства
4. Сексуального насильства
5. Наруги над честю та гідністю
6. **Всі відповіді вірні**

ПИТАННЯ 1.4. Що з переліченого є ознаками насильницьких дій:
(Оберіть три відповіді)

1. Торттури
2. Поодинокі підвищення голосу
3. Нанесення тілесних ушкоджень
4. Вимога дотримуватись розпорядку дня
5. Ігнорування будь-якого спілкування з отримувачем
6. Спонування до виконання базових дій із самообслуговування

ПИТАННЯ 1.5. Що з нижчепереліченого **не відноситься** до принципів надання соціальних послуг.

(Оберіть одну відповідь)

1. Дотримання прав людини, прав дитини та прав осіб з інвалідністю
2. Неупередженість та безпечність
3. Добровільність
4. Індивідуальний підхід
5. Винагорода за надану послугу

Дата складання іспиту «____» _____ 2024 року

Блок II. Поняття інвалідності, особливих освітніх потреб та інклюзивності

ПИТАННЯ 2.1. Що таке інклюзивне освітнє середовище?

(Оберіть одну відповідь)

1. Середовище, в якому навчаються лише діти з особливими освітніми потребами
2. Сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їх потреб та можливостей
3. Середовище, яке виключає участь батьків у освітньому процесі
4. Середовище, обладнане пандусами та тактильною плиткою

ПИТАННЯ 2.2. Що означає поняття "індивідуалізований підхід" у контексті інклюзивної освіти?

(Оберіть одну відповідь)

1. Надання індивідуальних уроків для кожної дитини окремо
2. Підхід до навчання та підтримки, який враховує унікальні потреби та здібності кожної дитини
3. Відмова від навчання дітей з особливими потребами
4. Включення батьків у процес навчання дитини

ПИТАННЯ 2.3. Дайте визначення терміну «ІНВАЛІД» з точки зору етичних норм та толерантності:

(Оберіть одну відповідь)

1. Статус, який отримує людина через наявність захворювань, обумовлених вродженими дефектами, травмами
2. Ярлик, що підкреслює інакшість та безпорадність людини, знеособлюючи зводить її особистість до однієї характеристики за показником порушеного розвитку
3. Особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що призводить до обмеження нормальної життєдіяльності, викликає в особи потребу в соціальній допомозі і посиленому соціальному захисті, а також виконання з боку держави відповідних заходів для забезпечення її законодавчо визначених прав

ПИТАННЯ 2.4. Як правильно називати допоміжний засіб, яким користуються люди з порушеннями опорно-рухового апарату.

(Оберіть одну відповідь)

1. «Інвалідне крісло»
2. «Крісло колісне»
3. «Інвалідний візок»

ПИТАННЯ 2.5. Серед спільноти людей з порушеннями слуху частина використовує для спілкування:

(Оберіть одну відповідь)

1. Жестову мову (і переклад жестовою мовою)
2. Мову жестів та рухів
3. Сурдопереклад

ПИТАННЯ 2.6. Як правильно називати людину (дитину), яка має додаткову копію 21-ї хромосоми:

(Оберіть одну відповідь)

1. «Людина (дитина) із синдромом Дауна»
2. «Даун», «Даунята»
3. «Сонячні люди (діти)»

Дата складання іспиту «___» _____ 2024 року

Блок III. Безпека та домедична допомога

ПИТАННЯ 3.1. Згідно алгоритму надання першої домедичної допомоги, що перше Ви маєте зробити у ситуації, коли побачили людину, яка потребує допомоги?

(Оберіть одну відповідь)

1. Викликати швидку
2. Перевірити, чи дихає потерпілий і чи перебуває у свідомості.
3. Впевнитись у власній безпеці – переконатись, що Вам особисто в цій ситуації нічого не загрожує
4. Дати потерпілому ліки

ПИТАННЯ 3.2. Ви побачили на вулиці дитину, яка травмувалася та, на Вашу думку, потребує першої допомоги. Ваші дії?

(Оберіть одну відповідь)

1. Одразу викликати швидку.
2. Доставити дитину до найближчого медичного закладу.
3. Сповістити поліцію, і нехай вони вже самі розбираються
4. З'ясувати у дитини, чи є поруч знайомі дорослі, і у разі їх відсутності спробувати з ними зв'язатися.

ПИТАННЯ 3.3. Дитина вилила на себе гарячу чашку кави на живіт та ліву ногу. Що в першу чергу необхідно зробити?

(Оберіть одну відповідь)

1. Накласти мазь з антибіотиком.
2. Накласти пакет з льодом.
3. Охолодити місце опіку холодною водою
4. Накрити місце опіку чистою стерильною сухою пов'язкою.
5. Накрити опікову поверхню вологою стерильною пов'язкою.

ПИТАННЯ 3.4. Дівчинка пошкодила гомілку в ділянці середньої третини. Під час огляду з рани неперервним струменем витікає кров темного кольору. Ваші дії: **(Оберіть одну відповідь)**

1. Накласти давлячу пов'язку.
2. Ввести знеболююче.
3. Підняти кінцівки догори.
4. Чекати приїзду швидкої.

ПИТАННЯ 3.5. Що необхідно зробити в першу чергу для зупинки носової кровотечі?

(Оберіть одну відповідь)

1. Людину посадити з опущеною головою, прикласти холод на перенісся.
2. Людину посадити із запрокинутою головою, прикласти холод на перенісся.
3. Зробити тампонаду носа.
4. Покласти хворого на спину, під голову підкласти подушку.

ПИТАННЯ 3.6. У дитини під час їжі раптово виникла задуха. Пульсація на сонних артеріях послаблена, самостійне дихання ускладнене. Що негайно слід виконати?

(Оберіть одну відповідь)

1. Прийом Хеймліха (Геймліха).
2. Прекардіальний удар.
3. Непрямий масаж серця.
4. Штучну вентиляцію легенів.

ПИТАННЯ 3.7. Дитина випадково випила декілька мл оцтової кислоти. Турбує біль. Ротова порожнина червона, вкрита пухирями. Що в перше чергу Ви повинні зробити?

(Оберіть одну відповідь)

1. Дати випити гарячого молока.
2. Ретельно промити рот водою.
3. Дати випити холодного молока.
4. Дати ковтати шматочки льоду.

ПИТАННЯ 3.8. У дитини 10 років раптова втрата свідомості, але збережене дихання. Що ви маєте зробити в першу чергу:

(Оберіть одну відповідь)

1. Поплескати по обличчю.
2. Насипати в ротову порожнину чогось солодкого (цукор тощо).
3. Перевернути постраждалого на бік (перевести у стабільне положення).
4. Нічого не робити – просто чекати приїзду швидкої допомоги.

Дата складання іспиту «____» _____ 2024 року

Блок IV. Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання.

ПИТАННЯ 4.1. Згідно Наказу Мінсоцполітики № 718 від 23.12.2021 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання», отримувачі соціальної послуги – це:

(Оберіть одну відповідь)

1. Особи/сім'ї, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, яким надаються соціальні послуги;
2. Дитина, яка відповідно до висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи, наданого ІРЦ, потребує супроводу під час інклюзивного навчання
3. Діти з інвалідністю.
4. Учасники освітнього процесу.

ПИТАННЯ 4.2. Дайте визначення «асистент дитини/учня» згідно Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання.

(Оберіть одну відповідь)

1. Педагогічний працівник.
2. Соціальний робітник або фізична особа - підприємець, який безпосередньо здійснює заходи, що складають зміст соціальної послуги, та пройшов відповідну підготовку.
3. Волонтер
4. Один з батьків, законних представників дитини.

ПИТАННЯ 4.3. Який документ є основою для надання соціальної послуги та ґрунтується на результатах визначення індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги:

(Оберіть одну відповідь)

1. Договір про надання послуги.
2. Щоденник соціального робітника.
3. Індивідуальний план надання соціальної послуги.
4. Акт надання послуги супроводу під час інклюзивного навчання

ПИТАННЯ 4.4. Визначить місце надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання.

(Оберіть одну відповідь)

1. У приміщенні, на території закладу освіти, на іншій території під час проведення заходів у рамках освітнього процесу.
2. На території місця проживання отримувача соціальної послуги
3. В приміщенні навчального закладу.
4. На території закладу освіти.

ПИТАННЯ 4.5. Які із перелічених нижче дій асистента дитини є неприпустимими під час виконання ним посадових обов'язків?

(Оберіть одну відповідь)

1. Дбати про фізичне і психічне здоров'я дитини з особливими освітніми потребами
2. Допускати фізичне та психологічне насильство, приниження честі та гідності, дискримінації за будь-якою ознакою
3. Допомогати у процесі включення дітей з особливими освітніми потребами у освітній процес

ПИТАННЯ 4.6. Що входить до повноважень асистента дитини (учня)
(Оберіть одну відповідь)

1. Прийняття рішень про програму навчання
2. Виконання заходів, що складають зміст соціальної послуги
3. Вибір методів оцінки навчальних досягнень дитини

*Для успішного складання іспиту необхідно надати 80 і більше відсотків
правильних відповідей (на 21 питання і більше)*

ЗАПОВНЮЄТЬСЯ спеціалістом КМЦСС!!!

Загальна кількість правильних відповідей: _____

Відсоток правильних відповідей: _____

Висновок за результатами тестування:

☐ ІСПИТ СКЛАДЕНО

☐ Іспит НЕ складено

Спеціаліст КМЦСС, що проводив перевірку тестування:

ППП _____

Посада _____

Дата перевірки тестування _____

Додаток Г

Тестування

На початку навчання соціального робітника, який планує надавати /надає соціальну послугу супровід під час інклюзивного навчання.

Прізвище, ім'я, по батькові соціального робітника

Я даю згоду на обробку моїх персональних даних, зазначених у даній формі, відповідно до Закону України від 01.06.2010р. № 2297-УІ «Про захист персональних даних».

Підпис _____

Дата складання іспиту «____» _____ 2024 року

ПИТАННЯ 1. Надаючи послугу супроводу під час інклюзивного навчання, Ви маєте дотримуватись основних положень:

(Оберіть одну відповідь)

6. Закону України «Про освіту».
7. Закону України «Про соціальні послуги».
8. Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання.
9. Наказу МОН № 1236 від 17.11.2021 «Про затвердження Умов допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього».
10. Всі відповіді вірні

ПИТАННЯ 2. Що з переліченого є ознаками насильницьких дій:

(Оберіть три відповіді)

7. Тортури
8. Поодинокі підвищення голосу
9. Нанесення тілесних ушкоджень
10. Вимога дотримуватись розпорядку дня
11. Ігнорування будь-якого спілкування з отримувачем
12. Спонування до виконання базових дій із самообслуговування

ПИТАННЯ 3. Як правильно називати допоміжний засіб, яким користуються люди з порушеннями опорно-рухового апарату.

(Оберіть одну відповідь)

4. «Інвалідне крісло»
5. «Крісло колісне»
6. «Інвалідний візок»

ПИТАННЯ 4. Дайте визначення терміну «ІНВАЛІД» з точки зору етичних норм та толерантності:

(Оберіть одну відповідь)

4. Статус, який отримує людина через наявність захворювань, обумовлених вродженими дефектами, травмами
5. Ярлик, що підкреслює інакшість та безпорадність людини, знеособлюючи зводить її особистість до однієї характеристики за показником порушеного розвитку

6. Особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що призводить до обмеження нормальної життєдіяльності, викликає в особи потребу в соціальній допомозі і посиленому соціальному захисті, а також виконання з боку держави відповідних заходів для забезпечення її законодавчо визначених прав

ПИТАННЯ 5. Серед спільноти людей з порушеннями слуху частина використовує для спілкування:

(Оберіть одну відповідь)

4. Жестову мову (і переклад жестовою мовою)
5. Мову жестів та рухів
6. Сурдопереклад

ПИТАННЯ 6. Згідно алгоритму надання першої домедичної допомоги, що перше Ви маєте зробити у ситуації, коли побачили людину, яка потребує допомоги?

(Оберіть одну відповідь)

5. Викликати швидку
6. Перевірити, чи дихає потерпілий і чи перебуває у свідомості.
7. Впевнитись у власній безпеці – переконатись, що Вам особисто в цій ситуації нічого не загрожує
8. Дати потерпілому ліки

ПИТАННЯ 7. Ви побачили на вулиці дитину, яка травмувалася та, на Вашу думку, потребує першої допомоги. Ваші дії?

(Оберіть одну відповідь)

5. Одразу викликати швидку.
6. Доставити дитину до найближчого медичного закладу.
7. Сповістити поліцію, і нехай вони вже самі розбираються
8. З'ясувати у дитини, чи є поруч знайомі дорослі, і у разі їх відсутності спробувати з ними зв'язатися.

ПИТАННЯ 8 Що необхідно зробити в першу чергу для зупинки носової кровотечі?

(Оберіть одну відповідь)

5. Людину посадити з опущеною головою, прикласти холод на перенісся.
6. Людину посадити із запрокинутою головою, прикласти холод на перенісся.
7. Зробити тампонаду носа.
8. Покласти хворого на спину, під голову підкласти подушку.

ПИТАННЯ 9. Згідно Наказу Мінсоцполітики № 718 від 23.12.2021 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання», отримувачі соціальної послуги – це:

(Оберіть одну відповідь)

5. Особи/сім'ї, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, яким надаються соціальні послуги;
6. Дитина, яка відповідно до висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи, наданого ІРЦ, потребує супроводу під час інклюзивного навчання
7. Діти з інвалідністю.
8. Учасники освітнього процесу.

ПИТАННЯ 10. Дайте визначення «асистент дитини/учня» згідно Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання.
(Оберіть одну відповідь)

5. Педагогічний працівник.
6. Соціальний робітник або фізична особа - підприємець, який безпосередньо здійснює заходи, що складають зміст соціальної послуги, та пройшов відповідну підготовку.
7. Волонтер
8. Один з батьків, законних представників дитини.
- 9.

ЗАПОВНЮЄТЬСЯ спеціалістом КМЦСС!!!

Загальна кількість правильних відповідей: _____

Відсоток правильних відповідей: _____

Спеціаліст КМЦСС, що проводив перевірку тестування:

ППП _____

Посада _____

Дата перевірки тестування _____

Додаток Г

Анкетування батьків

Дослідницьке питання	Індикатор	Джерела інформації	Метод оцінювання	Діагностичні одиниці (питання, теми, ознаки спостереження)
Хто і як інформує батьків про можливість отримання послуги супроводу?	Джерело інформації про послугу	Батьки дітей з ООП	Інтерв'ю	Джерела інформації, способи інформування, зрозумілість
Наскільки доступним є процес оформлення послуги супроводу?	Оцінка складності; типові труднощі	Батьки дітей з ООП	Анкетування	Складність, труднощі, залучені установи
Наскільки послуга супроводу є важливою для батьків?	Суб'єктивна оцінка важливості послуги	Батьки дітей з ООП	Анкетування	Оцінка значущості, користь для дитини і родини
Який вплив має послуга супроводу на дитину?	Позитивні зміни в поведінці, навчанні, соціалізації	Батьки дітей з ООП	Анкетування	Зміни в поведінці, навчанні, соціалізації
Як послуга супроводу впливає на життя родини?	Зниження стресу, відчуття підтримки, зменшення навантаження	Батьки дітей з ООП	Анкетування	Рівень стресу, підтримка, навантаження
Які існують бар'єри у доступі до послуги супроводу в місті Києві?	Перешкоди в отриманні послуги	Батьки дітей з ООП	Анкетування	Труднощі доступу, потреби для покращення

Анкета для батьків дітей з особливими освітніми потребами щодо послуги супроводу під час інклюзивного навчання

Шановні батьки! Я - Євгенія Кравченко, студентка II (магістерського) рівня факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету ім. Бориса Грінченка.

Звертаюсь до вас із проханням взяти участь в анонімному опитуванні щодо Вашого досвіду та думки про соціальну послугу супроводу під час інклюзивного навчання. Ваші відповіді є надзвичайно важливими для покращення якості та доступності цієї послуги для дітей з особливими освітніми потребами в м. Києві.

Вся надана інформація буде використана виключно в узагальненому вигляді для наукового дослідження.

Щиро прошу знайти 10 хв. і заповнити запропоновану форму! Заздалегідь дякую Вам!

Загальна інформація

1. Вік Вашої дитини:
 - 1) до 6 років
 - 2) 7-10 років
 - 3) 11-14 років
 - 4) 15-18 років
2. На якому рівні освіти Ваша дитина отримує інклюзивне навчання?
 - 1) Дошкільна освіта (дитячий садок)
 - 2) Початкова школа (1-4 клас)
 - 3) Середня школа (5-9 клас)
 - 4) Старша школа (10-11 клас)
3. Чи отримує Ваша дитина соціальну послугу супроводу під час інклюзивного навчання(асистента учня/дитини)?
 - 1) Так
 - 2) Ні

(Якщо Ви обрали "Ні ", дякуємо за Вашу участь!)
4. Як довго Ваша дитина отримує соціальну послугу супроводу під час інклюзивного навчання?
 - 1) Менше 6 місяців
 - 2) Від 6 місяців до 1 року
 - 3) Більше 1 року

Доступ до послуги та процес її отримання

5. Як Ви дізналися про можливість отримання послуги супроводу?
6. Оцініть, будь ласка, за 5-бальною шкалою, наскільки складним для Вас був процес оформлення документів та отримання послуги супроводу дитини/учня? (1 – зовсім не складно, 5 – надзвичайно складно)?
7. З якими основними труднощами Ви зіткнулися при оформленні документів для отримання послуги? (Виберіть одне або кілька варіантів)
 - 1) Недостатня поінформованість про процедуру
 - 2) Бюрократичні перешкоди, велика кількість документів
 - 3) Довгий час очікування рішення
 - 4) Відсутність чітких роз'яснень щодо процедури
 - 5) Проблеми у взаємодії з ІРЦ
 - 6) Проблеми у взаємодії з управлінням соціальної та ветеранської політики (соц. захист)
 - 7) Проблеми у взаємодії з закладом освіти
 - 8) Інше (будь ласка, вкажіть):

Оцінка якості послуги

8. Наскільки, на Вашу думку, соціальна послуга супроводу є важливою для успішної інтеграції Вашої дитини в освітній процес?
 - 1) Надзвичайно важлива
 - 2) Дуже важлива
 - 3) Важлива

- 4) Мало важлива
5) Зовсім не важлива
9. Ви помічаєте позитивні зміни у стані або поведінці вашої дитини завдяки послугі супроводу, то які саме це зміни?
Оберіть усі варіанти, які відповідають вашому досвіду:
- 1) Дитина стала більш відкритою до спілкування
 - 2) Дитина легше адаптується в колективі
 - 3) Дитина охочіше бере участь у спільних активностях
 - 4) Покращилися навички взаємодії з однолітками
 - 5) З'явилася емоційна стабільність у нових або стресових ситуаціях
 - 6) Покращився настрій дитини (менше тривоги, дратівливості, слізливості)
 - 7) Зросла мотивація до навчання / покращилася успішність
 - 8) Спостерігається позитивна динаміка у фізичному стані (менше втоми, більше енергії тощо)
 - 9) Жодних змін не помічаю
 - 10) Інше (будь ласка, вкажіть): _____
10. Оцініть, будь ласка, за 5-бальною шкалою, наскільки значними, на вашу думку, є ці зміни: (1 – зовсім незначні, 5 – дуже значні)
11. Оцініть, будь ласка, рівень інтеграції вашої дитини в різні сфери життєдіяльності після початку отримання послуги за 5-бальною шкалою: (1 – дуже низький рівень, 5 – дуже високий рівень)

Сфера	1	2	3	4	5
Дитина зацікавилася новими видами дозвілля (хобі, гуртки, спорт)					
Дитина почала брати участь у суспільних чи культурних заходах					
Дитина активніше взаємодіє з родиною та друзями поза школою					
Дитина проявляє ініціативу у саморозвитку (навчання, творчість)					
Дитина долучається до економічної діяльності (наприклад, допомога в сімейних справах)					
Дитина проявляє інтерес або участь у політичних/громадських процесах (шкільні проєкти, молодіжні організації)					

12. Як послуга супроводу вплинула на життя Вашої сім'ї?
- 1) Зменшився рівень стресу в сім'ї
 - 2) З'явилася впевненість у майбутньому дитини
 - 3) Зменшилося навантаження на батьків
 - 4) З'явився вільний час (можливість відпочити, зайнятися особистими справами або роботою, більше уваги іншим членам родини)
 - 5) Відчуваю підтримку з боку закладу освіти
 - 6) Жодних змін не відчуваю
13. Оцініть, будь ласка, за 5-бальною шкалою, якість послуги супроводу під час інклюзивного навчання? (1 – дуже низька якість, 5 – дуже висока якість)

14. Що, на вашу думку, можна покращити у послугі супроводу, щоб вона була ще більш ефективною та корисною для вашої дитини? (Відкрите питання)

15. Які, на Вашу думку, є основні перешкоди для отримання послуги супроводу в м. Києві? (Відкрите питання)

Додаток Д

Фокус-група

Дослідницьке питання	Індикатор	Джерела інформації	Метод оцінювання	Діагностичні одиниці (питання, теми, ознаки спостереження)
1. Як асистенти оцінюють якість та ефективність навчання, отриманого в КМЦСС?	Рівень задоволеності навчанням Корисність отриманих знань/навичок для практики. Потреби у додатковому навчанні/темах Відповідність навчання реальним викликам.	Асистенти дитини/учня).	Фокус-група	Очікування від навчання та їх виправданість Найбільш/найменш корисні теми Теми, яких бракувало. Відчуття готовності до роботи після навчання Пропозиції щодо покращення програми КМЦСС.
2. Яка специфіка практичної діяльності асистентів, з якими труднощами вони стикаються?	Коло обов'язків та їх відповідність нормативним документам Виклики та проблеми у щоденній роботі Типи труднощів (пов'язані з дитиною, організаційні).	Асистенти дитини/учня	Фокус-група	Опис типового робочого дня Основні труднощі/виклики (з прикладами) Відповідність прописаних та реальних обов'язків.
3. Наскільки ефективною є взаємодія асистентів з ключовими учасниками інклюзивного процесу?	Характер взаємодії з вчителями/вихователями, закладом Рівень підтримки та розуміння ролі	Асистенти дитини/учня	Фокус-група	Взаємодія з вчителями/вихователями та адміністрацією (підтримка, розуміння) Взаємодія з батьками Взаємодія з

	асистента Взаємодія з батьками та іншими фахівцями Ефективність комунікації.			фахівцями ІРЦ (психолог, логопед, корекційний педагог) Фактори, що впливають на якість взаємодії.
4. Які існують системні перешкоди у впровадженні послуги супроводу та які є пропозиції щодо її покращення?	Виявлення бар'єрів на різних рівнях (місто, заклад, законодавство). Пропозиції щодо вдосконалення організації послуги Мотивація асистентів та їх бачення розвитку послуги.	Асистенти дитини/учн я	Фокус- група	Системні проблеми, що перешкоджають послузі Ключові пропозиції щодо вдосконалення організації та надання послуги. Основна мотивація асистентів
5. Чи відчують асистенти потребу в додатковому навчанні?	Бажані форми навчання	Асистенти дитини/учн я	Фокус- група	Потреба у додатковому навчанні після курсу Найбільш корисні формати (вебінари, майстер-класи, групи взаємодопомоги).

Гайд фокус-групи для асистентів дитини/учня щодо послуги супроводу під час інклюзивного навчання

Організатор: Євгенія Кравченко, студентка II (магістерського) рівня факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Мета фокус-групи: Обговорення досвіду, думок та пропозицій асистентів дитини/учня щодо процесу їх підготовки, надання послуги супроводу під час інклюзивного навчання та взаємодії з ключовими учасниками інклюзивного

процесу в м. Києві. Виявлення специфіки роботи, труднощів та потреб у покращенні організації послуги.

Формат: Онлайн-конференція (Zoom або Google Meet)

Тривалість: орієнтовно 1 година 10 хвилин

Кількість учасників: 6–8 осіб

Цілеспрямована нерепрезентативна вибірка – асистенти дитини (учня)

Вступна частина (5 хв)

Привітання та представлення:

Євгенія Кравченко: "Доброго дня, шановні колеги! Я - Євгенія Кравченко, студентка Київського столичного університету ім. Бориса Грінченка. Щиро дякую, що знайшли час долучитися до нашої сьогоднішньої онлайн-зустрічі. Ця фокус-група є частиною мого магістерського дослідження, мета якого – оцінка та вдосконалення соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання в м. Києві."

Роз'яснення мети фокус-групи:

"Сьогодні ми зібралися, щоб у форматі відкритої дискусії обговорити ваш цінний досвід як асистентів дитини/учня, ви перші хто почав надавати послугу в місті Києві . Нас цікавить ваша думка щодо підготовки, яку ви проходили в Київському міському центрі соціальних служб, а також про вашу щоденну роботу: успіхи, труднощі, виклики та ваші пропозиції щодо покращення організації послуги. Ваші ідеї та практичний досвід є безцінними для нашого дослідження."

Правила проведення та конфіденційність:

Для того, щоб наша дискусія була продуктивною та комфортною, пропоную дотримуватись кількох простих правил, враховуючи онлайн-формат:

Конфіденційність:

- Все, що буде обговорюватися тут, залишається між нами. Я гарантую анонімність – у звіті будуть лише узагальнені дані, без ідентифікації конкретних осіб.

Взаємоповага:

- Кожна думка є важливою. Прошу поважати точку зору інших учасників, не перебивати. Використовуйте функцію "підняти руку", якщо хочете висловитись.

Відсутність "правильних" відповідей:

- Нас цікавить ваш досвід і погляди, немає "правильних" чи "неправильних" відповідей.

Запис зустрічі:

- Для точної фіксації всіх ваших думок, ця зустріч буде записуватись. Цей запис буде використаний виключно для цілей дослідження та подальшого транскрибування. Чи даєте ви згоду на запис? (Очікувати на підтвердження від кожного).

Представлення учасників (10 хв)

- Будь ласка, назвіть своє ім'я, скажіть, як давно ви працюєте асистентом дитини/учня, в якому закладі виконуєте свої обов'язки, скільки років дитині, яку ви супроводжуєте, та її нозологію.

Досвід навчання та підготовки (20 хв)

- Розкажіть, будь ласка, про Ваш досвід навчання в Київському міському центрі соціальних служб (КМЦСС). Які були Ваші очікування від навчання, і наскільки, на Вашу думку, вони виправдались?
- Які теми навчальної програми виявилися для Вас найбільш корисними та практично застосовними у щоденній роботі?
- Чи були теми або аспекти, які, на Вашу думку, були висвітлені недостатньо або потребують більш глибокого вивчення?
- Можливо, є теми, яких, на Вашу думку, взагалі бракувало у навчальній програмі?
- Чи відчували Ви себе достатньо підготовленими до виконання обов'язків асистента безпосередньо після завершення навчання?
- Як, на Вашу думку, навчання в КМЦСС можна було б покращити, щоб воно краще відповідало потребам реальної практики?

Специфіка практичної діяльності та взаємодія (20 хв)

- Опишіть, будь ласка, які, на Вашу думку, є основні завдання та обов'язки асистента дитини (учня) у реальному освітньому процесі. Чи завжди вони відповідають тому, що прописано?
- З якими найбільшими труднощами або викликами Ви стикаєтесь у своїй щоденній роботі? Які саме це труднощі, пов'язані з особливостями розвитку дитини, чи з організацією процесу?
- Як складається Ваша взаємодія з вчителями/вихователями та адміністрацією освітнього закладу? Чи відчуваєте Ви їх підтримку та розуміння Вашої ролі? Наведіть приклади.
- Як Ви взаємодієте з батьками дитини, яку супроводжуєте, та з іншими фахівцями (психологом, логопедом, корекційним педагогом ІРЦ)? Чи є ця взаємодія ефективною?
- Які, на Вашу думку, ключові фактори найбільше впливають на якість надання послуги супроводу? Що є запорукою успішної роботи?
- Чи відчуваєте Ви потребу додатовому навчанні вже після завершення основного курсу? Які форми такої підтримки (наприклад, вебінари, майстер-класи, групи взаємодопомоги) були б для Вас найкориснішими в онлайн-форматі?

Проблеми та пропозиції щодо покращення (10 хв)

- Які, на Вашу думку, системні проблеми (на рівні міста, закладів освіти, законодавства) перешкоджають повноцінному та ефективному впровадженню послуги супроводу під час інклюзивного навчання в м. Києві?
- Які Ваші ключові пропозиції щодо вдосконалення організації та надання послуги супроводу? Що, на Вашу думку, потрібно змінити або запровадити?

Завершальна частина (5 хв)

Підведення підсумків:

- Ми обговорили надзвичайно багато важливих аспектів. Хочу подякувати кожному за відвертість, цінні думки та відкритість. Чи є ще

щось, що ви хотіли б додати або на чому наголосити, що ми не встигли обговорити?"

Подяка учасникам:

- Ще раз велике дякую за Вашу активну участь та цінний час! Ваша думка є вкрай важливою для мого дослідження і, сподіваємося, допоможе вдосконалити цю таку необхідну соціальну послугу. Бажаю Вам успіхів у Вашій нелегкій, але надзвичайно важливій роботі та миру нашій країні!

Додаток Е

Результати попереднього тестування учасників

Результати іспиту До					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	1	1,5	3,7	3,7
	2	1	1,5	3,7	7,4
	3	1	1,5	3,7	11,1
	4	6	9,1	22,2	33,3
	5	6	9,1	22,2	55,6
	6	6	9,1	22,2	77,8
	7	2	3,0	7,4	85,2
	8	3	4,5	11,1	96,3
	9	1	1,5	3,7	100,0
	Total	27	40,9	100,0	
Missing	System	39	59,1		
Total		66	100,0		